

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Terese Evertsson

Högt mörkertal vid våldtäkter – varför anmäls så få våldtäkter?

Examensarbete
30 högskolepoäng

Helén Örnemark Hansen

Straffrätt

Vt. 2011

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte	6
1.2 Frågeställningar	6
1.3 Metod och material	6
1.4 Avgränsningar	7
1.5 Disposition	7
2 TVÅ VÅLDTÄKTER (FIKTIVA FALL)	9
2.1 ”Den perfekta våldtäkten”	9
2.2 ”Den icke perfekta våldtäkten”	10
3 VÅLDTÄKT OCH MÖRKERTAL	12
3.1 Våldtäkt	12
3.2 Genomgång av våldtäktsparagrafen	13
3.2.1 6 kap 1 § 1 st BrB	13
3.2.2 6 kap 1 § 2 st BrB	15
3.2.3 6 kap 1 § 3 st BrB	16
3.2.4 6 kap 1 § 4 st BrB	16
3.3 Samtyckesreglering	16
3.3.1 Fördelar och nackdelar	17
3.3.2 Bulgariendomen	17
3.3.3 Påverka anmälningsbenägenheten	18
3.4 Mörkertal	19
3.4.1 Trygghetsundersökning	19
3.4.2 Omfångsundersökning	20
3.4.2.1 Sexuellt våld inom eller utanför en sexuell relation	21
3.4.2.2 Sexuellt våld i en relation	22
3.4.2.3 Sexuellt våld utanför en sexuell relation	22
3.4.2.4 Polisanmälan av händelsen	23

3.5	Slutsats	24
4	FAKTORER SOM PÅVERKAR ANMÄLNINGSBENÄGENHETEN	25
4.1	Den juridiska definitionen	25
4.2	Olika synsätt på sexualitet och våldtäkt	27
4.2.1	Synen på kvinnors och mäns sexualitet	27
4.2.2	Ungdomars syn på våldtäkt	28
4.3	Kvinnans syn på händelsen	29
4.3.1	Relationen till gärningsmannen	30
4.3.2	Skuld och skam	31
4.3.3	Rädsla	33
4.3.4	Inte gjort något motstånd	34
4.3.5	Påverkad av alkohol eller droger	36
4.4	Platsen för övergreppet	37
4.5	Efter våldtäkten	38
4.5.1	Stöd efter händelsen	38
4.5.2	Bemötande av sjukvårdpersonal	39
4.6	Nyheter och media	40
4.7	Slutsats	42
5	RÄTTSPROCESSENS BETYDELSE FÖR ANMÄLNINGSBENÄGENHETEN	43
5.1	Dålig kunskap om rättsprocessen	43
5.2	Långa handläggningstider	43
5.3	Nedlagd förundersökning	45
5.4	Bemötande i rätten	46
5.4.1	Studie av hovrättsdomar	47
5.4.2	Ska kvinnans handlande ha betydelse?	48
5.4.3	Omständigheter som är relevanta för målet	49
5.4.4	Målsägandebiträde	50
5.5	Få som blir dömda	51
5.6	Slutsats	51
6	ANTALET ANMÄLDA VÅLDTÄKTSBROTT	53
6.1	Utvecklingen av antalet anmälningar	53
6.2	Statistik för 2010	53
6.3	Fler våldtäktsbrott och ökad anmälningsbenägenhet	54

6.3.1	Lagändring	55
6.3.2	Ökad anmälningsbenägenhet	55
6.3.3	Ökat antal våldtäkter	56
6.4	Relation mellan gärningsman och offer	57
6.4.1	Våldtäkt i en relation	58
6.4.2	Nöjesrelaterad våldtäkt och våldtäkt av en ytligt bekant gärningsman	58
6.4.3	Överfallsvåldtäkt och våldtäkt av en obekant gärningsman	59
6.4.4	Gruppvåldtäkt	59
6.5	Vem som anmäler	60
6.5.1	Tidpunkt för anmälan	61
6.5.2	Viktigt att anmäla i ett tidigt skede	61
6.6	Slutsats	62
7	TVÅ VÅLDTÄKTER (VERKLIGA FALL)	63
7.1	”Den perfekta våldtäkten”	63
7.2	”Den icke perfekta våldtäkten”	64
7.3	Annorlunda dom med en samtyckesreglering	66
8	ANALYS	68
8.1	Mörkertal och våldtäkt	68
8.2	Faktorer som påverkar anmälningsbenägenheten	69
8.3	Rättsprocessens betydelse för anmälningsbenägenheten	71
8.4	Antalet anmälda våldtäktsbrott	72
8.5	Slutsats	73
BILAGA A		75
	Brottsbalken 6 kap. Om sexualbrott	75
	Våldtäkt	75
	Sexuellt tvång	75
	Försök till våldtäkt	76
	Brottsbalken 23 kap. Om försök, förberedelse, stämpling och medverkan till brott	76
	Försök	76
BILAGA B		77
	Sexualbrottsutredningens förslag på lagstiftning	77
	6 kap 1 § BrB	77
	3 §	77

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	78
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	81

Summary

There is a large dark figure of rapes, which means that very few report that they have been raped. Overall it is a large dark figure of sexual crimes and it is estimated that only 10-20 % of all sexual crimes are reported. One problem is that many do not want to admit that they are exposed, so it becomes difficult to know how large the dark figure of crime actually is. To obtain the dark figure of crime different studies like “den Nationella trygghetsundersökningen” are being made, which is carried out every year where people are asked if they have been victims of any crime. According to the estimated figures for 2009 over 150 000 crimes of sexual nature occurred and only 12 % were reported. Of these crimes approximately 18 000 was rapes, which means that 50 rapes happens every day.

The reasons why rapes are not reported are many, such as the relationship to the perpetrator or that the victim does not know where to turn after the rape. Most rapes take place in a relationship where the victim knows the offender and because of the relationship it becomes difficult for the victim to report the crime. Many women are embarrassed for being raped and blame themselves. Have they been drinking alcohol or been dressed challenging it is even a lesser chance that they report the crime. Many do not want to go through the legal process and answer intimate questions in front of other people. They also know that there are not many offenders that are prosecuted or sentenced, so they do not think that there is any point to report the rape.

The dark figure of crime is diverse for different types of rapes. In cases where the victim is raped by an unknown person most rapes are reported and there is only a small dark figure of crime here. Rape attacks are also included here. Is the offender a person that the victim is superficially familiar with, the rape is not reported as often as when the perpetrator is unknown. The dark figure of crime seems to be biggest when a rape is committed by a person that the victim knows. Within this category the largest number of rapes is, but least that are reported.

Probably there is no way to eliminate the dark figure of rapes completely, but there should be ways to get more victims to report rapes. Unfortunately the number of rapes has increased due to an expanded nightlife, with other consumption patterns and more people meets through the Internet. At the same time the number of rape reports is increasing constantly. The more we talk about it and as society changes the tolerance decreases. This in its turn affects the legislators and the law of sex crimes has been amended several times. For example the rape crime has expanded and more crimes are seen as rape than before. Development occurs all the time and an inquiry was put forward in the fall of 2010 with a bill where a part is based on consent. Hopefully we are heading in the right direction, so that the dark figure of rapes can decrease.

Sammanfattning

Det finns ett stort mörkertal vid våldtäkter, vilket betyder att väldigt få anmäler att de har blivit våldtagna. Överlag är det ett stort mörkertal vid sexualbrott och underökningar tyder på att endast 10-20 % av alla sexualbrott anmäls. Ett problem är att många inte vill erkänna att de blivit utsatta, vilket gör att det blir svårt att få reda på hur stort mörkertalet faktiskt är. För att få fram mörkertalet gör man olika undersökningar bl.a. den Nationella trygghetsundersökningen, som genomförs varje år. Undersökningen består av frågor som handlar om utsattheten av brott. Enligt beräkningarna för 2009 skedde över 150 000 brott av sexualbrottskaraktär och endast 12 % anmäldes. Av dessa brott skulle ca 18 000 vara våldtäkter, vilket betyder att det sker nästan 50 våldtäkter per dag.

Anledningen till att våldtäkter inte anmäls beror på många olika faktorer, som t.ex. relationen till gärningsmannen, eller att offret inte vet vart hon ska vända sig efter våldtäkten. De flesta våldtäkter sker i en relation av någon som offret känner och p.g.a. förhållandet blir det svårt för offret att anmäla gärningsmannen. Många kvinnor skäms för att de har blivit våldtagna och lägger skulden på sig själva. Har de druckit alkohol, eller varit utmanande klädda verkar chansen vara ännu mindre att de anmäler händelsen. En del vill inte gå igenom en rättsprocess och svara på intima frågor inför andra människor. Många vet också att det är få som blir åtalade och dömda, vilket gör att de känner att det inte är någon idé att anmäla våldtäkten.

Mörkertalet är dock olika beroende på vilken typ av våldtäkt det är. I de fall när offret blir våldtagen av en okänd person anmäls de flesta våldtäkter och här finns det endast ett litet mörkertal. Här inberäknas även överfallsvåldtäkter. Är gärningsmannen en person som offret är ytligt bekant med anmäls de inte lika ofta som när gärningsmannen är helt okänd. Störst verkar mörkertalet vara när en våldtäkt begås av en person som offret känner. Det är inom den här kategorin som det begås flest våldtäkter, men minst som anmäls.

Mörkertalet går antagligen inte att få bort helt, men det borde gå att få fler att anmäla våldtäkter. Tyvärr har antalet våldtäkter dock ökat p.g.a. ett utökat nöjesliv med andra alkoholvanor samt att fler personer möts genom Internet. Samtidigt ökar antalet våldtäktsanmälningar konstant och desto mer vi pratar om det och i takt med att samhället förändras så minskar toleransen. Detta påverkar i sin tur lagstiftningen och sexualbrottslagen har ändrats ett flertal gånger bl.a. har våldtäktsparagrafen utökats och idag ses fler brott som våldtäkt än tidigare. Utvecklingen sker hela tiden och en utredning las fram hösten 2010 med ett lagförslag, som till viss del är baserat på samtycke. Förhoppningsvis är vi på väg åt rätt håll och kan få mörkertalet att minska efter hand.

Förord

Det har varit en rolig resa att få skriva sitt examensarbete. Efter 4,5 år på juristlinjen ser man äntligen slutet och ska ut i verkligheten. Det har varit en fantastisk tid och jag tar med mig många minnen härifrån. Jag vill tacka min familj, som har funnits för mig hela tiden och som har stöttat mig villkorslöst. Jag vill också tacka alla underbara vänner, som har funnits vid min sida. Det har varit tufft många gånger men så här i efterhand ser jag bara allt det roliga. Tack alla ni som finns i mitt liv och som förgyller min vardag.

Många kramar till er alla
Terese

Förkortningar

BrB
Brå
HovR
HD
Ju
NCK
NJA
NTU

RB
RH
SFS
SOU
TR

Brottsbalk
Brottsförebyggande rådet
Hovrätt
Högsta domstolen
Justitiedepartementet
Nationellt centrum för kvinnofrid
Nytt juridiskt arkiv
Nationella
trygghetsundersökningen
Rättegångsbalk
Rättsfall från hovrätterna
Svensk författningssamling
Statens offentliga utredningar
Tingsrätt

1 Inledning

En våldtäkt är något av det mest kränkande en person kan bli utsatt för och ändå väljer de flesta att inte anmäla att de har blivit utsatta för ett så fruktansvärt brott. Enligt den Nationella trygghetsundersökningen polisanmäler endast 10-20 % av alla som blivit utsatta för ett sexualbrott.¹ Att inte anmäla ett brott som har inträffat är det som benämns som mörkertal och vid sexuella övergrepp är mörkertalet väldigt stort. För att få fram mörkertalet utförs särskilda studier, statistik studeras samt forskning sker kring området.²

Trots att få väljer att anmäla ökar antalet anmälda sexualbrott hela tiden. 2010 var det ca 17 000 sexualbrott som anmäldes och utav de anmälningarna var ca 35 % våldtäkt eller försök till våldtäkt. En jämförelse med 2009 års sexualbrottsanmälningar visar på en ökning med 9 %, däremot ligger antalet våldtäktsanmälningar på ungefär samma antal.³

Att få polisanmäler våldtäkter beror på många olika anledningar som t.ex. att offret inte ser övergreppet som ett brott, att offret är rädd för att anmäla gärningsmannen eller att offret inte vet vilken hjälp som kan fås. En del offer känner skuld för det inträffade för att de t.ex. var berusade eller inte gjorde något motstånd. Relationen mellan offer och gärningsman kan också påverka anmälningsbenägenheten liksom misstro mot polisen. Även medias rapportering av våldtäktsfall kan ha avgörande betydelse, för om en våldtäkt anmäls eller ej.⁴

Mitt intresse för mörkertalet vad gäller våldtäkt väcktes i samband med en av mina fördjupningskurser (Sexualitet, samhällelig kontroll och straffrätt JUE03) vårterminen 2010. När vi under kursen skulle skriva en uppsats inom ämnet valde jag att skriva om mörkertalet vid våldtäktsbrott eftersom jag ansåg att det är ett problem, samt att det finns en allmän debatt om detta bl.a. i media.⁵ Eftersom uppsatsen inte skulle vara så lång bestämde jag mig för att utveckla detta ämne i min examensuppsats och på så sätt utöka mina tidigare studier om mörkertalet vid våldtäktsbrott. Då jag både har fått mer inspiration och funnit mer material ser jag det som ett ypperligt tillfälle att

¹ http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=8&module_instance=2 Hämtat 2011-01-31 kl. 12.40.

² Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 11.

³ http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=696&statsType=100&statsCounty=La&Year=2010&type=1 Hämtat 2011-05-06 kl. 13.16.

⁴ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 12 f.

⁵ Evertsson Terese, *Det stora mörkertalet – om varför så få anmäler våldtäkt*, Sexualitet, samhällelig kontroll och straffrätt JUE03, vt. 2010, Lunds Universitet, Juridiska Fakulteten,Handledare: Helén Örnemark Hansen.

skriva om något viktigt som jag är intresserad av och som är ett stort problem i dagens samhälle.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att få reda på varför mörkertalet är så stort vid våldtäkter. Om det är så stort som det sägs vara så betyder det att för få våldtäkter anmäls. För att få reda på detta behöver jag undersöka vilka faktorer som bidrar till att en kvinna väljer att inte anmäla en våldtäkt. Jag behöver även undersöka om rättsprocessen kan påverka anmälningsbenägenheten. Det görs dock en del anmälningar och för att förstå varför mörkertalet är så stort är det även viktigt att studera dessa. Detta eftersom det då går att se om det är en viss kategori som anmäls i större utsträckning och vilken typ av våldtäkt som inte anmäls.

1.2 Frågeställningar

- Vilka anledningar finns det till att en kvinna inte anmäler en våldtäkt?
- Kan rättsprocessen ha betydelse för anmälningsbenägenheten?
- Hur ser statistiken ut för anmälda våldtäkter?

1.3 Metod och material

Jag har använt mig av den rättsdogmatiska metoden och jag har då utgått från lagtexten om våldtäkt för att sedan gå vidare och studera förarbeten. Jag har även läst den doktrin som finns inom området samt artiklar som handlar om våldtäkter och på så sätt fått information om ämnet. En viktig källa har varit Brottsförebyggande rådet, som i artiklar, rapporter och på sin hemsida har mycket information om våldtäkter och statistik på hur anmälningarna ser ut.

Jag har även studerat ett antal domar där domstolarna uttalar sig om t.ex. varför en kvinna inte har valt att anmäla en våldtäkt och de faktorer som påverkar anmälningsbenägenheten.

För att få information om ämnet har jag studerat den statistik som finns vad gäller anmälda våldtäkter. Framst statistiken för 2010, men även andra undersökningar och jämförelser som har gjorts. Det är svårt att veta exakt hur stort mörkertalet är, men de flesta som har skrivit om mörkertalet vid våldtäkter är överens om att det är stort, så även om man inte har exakta siffror så är det marginella skillnader.

1.4 Avgränsningar

Det finns ett mörkertal i stort sett vid alla brottstyper, men jag har valt att enbart inrikta mig på mörkertalet vid våldtäktsfall. Jag har valt att inrikta mig på mörkertalet vid våldtäkter som kvinnor har blivit utsatta för, även om det säkert finns ett stort mörkertal vid våldtäkter mot barn och män. Det är dock inget jag har valt att undersöka närmre eftersom uppsatsen skulle bli för omfattande. Viss statistik avser dock det totala antalet våldtäkter, vilket inkluderar både 6 kap 1 och 4 §§ BrB. Det hade även varit intressant att studera mörkertalet vid andra sexualbrott, men det är inte heller något jag har kunnat ge utrymme för i uppsatsen.

I andra länder runt om i världen verkar mörkertalet också vara stort vid våldtäkter, i vissa länder kanske ännu större än i Sverige. En komparativ jämförelse hade varit intressant, men det är inget jag har valt att studera eller ta med i min uppsats.

1.5 Disposition

Min uppsats börjar med två fiktiva berättelser om två olika våldtäkter. Den ena är ”den perfekta våldtäkten” och den andra är ”den icke perfekta våldtäkten”. Idén är hämtad från min tidigare uppsats, men då hade jag enbart med ”den perfekta våldtäkten”. Dock är berättelsen annorlunda. Jag kommer genom uppsatsen göra jämförelser med dessa två berättelser och se om det går att hitta några likheter eller skillnader.

Då uppsatsen handlar om våldtäkter kommer sedan en genomgång av våldtäktsparagrafen. Dels för att den givetvis är den centrala utgångspunkten i mitt arbete, men även för att förklara vad som räknas som en våldtäkt. Många vet nog inte hur mycket som egentligen faller in under paragrafen och som betecknas som våldtäkt. Här följer även en genomgång av den sexualbrottsutredning som kom hösten 2010, för att se om den kan påverka anmälningsbenägenheten. Eftersom mörkertalen vid våldtäkter är den huvudsakliga frågan i uppsatsen har jag sedan valt att förklara vad mörkertalet är och om hur man får fram statistik på mörkertalet genom olika undersökningar.

I det fjärde kapitlet följer en genomgång av de faktorer som kan påverka att våldtäkter inte anmäls. Det handlar bl.a. om allmänhetens syn på våldtäkter, hur kvinnan själv ser på den och den bild vi får av våldtäkter genom medias rapportering. Jag hänvisar också till rättsfall, där det går att hitta likheter med dessa faktorer.

En annan viktig anledning, som gör att kvinnor inte anmäler en våldtäkt är rättsprocessen, vilken jag sedan går igenom. En del kvinnor vill inte vara med om en rättegång, om det leder så långt och de vet också att det är svårt, att få gärningsmännen åtalade och dömda. Även här har jag med några

rättsfall för att belysa de problem som finns inom rättsväsendet, som gör att kvinnor inte vill anmäla en våldtäkt.

Då antalet anmälda brott är en viktig del i min uppsats har jag valt att främst titta på statistiken över antalet anmälda brott för 2010, men jag har även studerat hur anmälningarna har förändrats genom åren. Jag har undersökt vem det är som blir utsatt för våldtäkt, vart de flesta äger rum, relationen mellan offer och gärningsman, vem det är som anmäler händelsen m.m.

Sist i den undersökande delen av uppsatsen har jag valt att studera två rättsfall, som liknar de fiktiva fallen i kapitel två. Jag visar på likheter och skillnader, samt gör en analys av om utgången hade blivit en annan om det funnits en samtyckesreglering.

Avslutningsvis kommer min analys, då jag går igenom vad jag har kommit fram till och vilka slutsatser jag drar. Jag tar även upp vad jag själv anser om dessa slutsatser, samt övriga synpunkter jag har om det jag har skrivit och undersökt.

2 Två våldtäkter (fiktiva fall)

Här kommer två fiktiva berättelser om hur våldtäkter kan se ut och där man kan se hur kvinnor resonerar efter ett övergrepp och om de vill anmäla eller ej. Jag kommer sedan att hänvisa till dessa genom min uppsats och på så sätt försöka förstå, vilka våldtäkter som anmäls och som inte anmäls. I kapitel sju har jag med två riktiga fall, som liknar dessa två fiktiva fall. Då kan man se hur ett fall kan gå till i verkligheten, hur domstolens bedömning såg ut och hur de dömde.

2.1 "Den perfekta våldtäkten"

Det är en kylig novemberkväll och 35-åriga Lisa är på väg hem från en vän. Hon genar inte genom parken, som är den närmsta vägen hem till hennes bostad utan går runt, för parken känns skrämmande när det är mörkt. Det är säkert några minusgrader och Lisa är glad att hon både har långkalsonger under jeansen och sin stora dunjacka på sig. Att hon sedan har gypadojor gör att hon kan traska på i ett snabbt tempo.

Snart hemma tänker Lisa då hon känner en hand på sin axel. Hon vänder sig om och får en knytnäve i ansiktet och blir helt omtumlad. Innan hon vet ordet av ligger hon i ett buskage och mannen som hoppat på henne försöker få av hennes kläder. Instinktivt sparkar hon och slår mot gärningsmannen och lyckas klösa honom i ansiktet. Dock lyckas mannen få av henne kläderna på nederdelen av kroppen och penetrerar henne. Lisa skriker allt vad hon kan på hjälp och helt plötsligt står ett äldre par där. Lisa har tur för mannen som kommer har varit polis och han tar ett fast grepp runt gärningsmannens armar och trycker ner honom på backen. Hans fru larmar polisen, som anländer till platsen några minuter senare.

Polisen för med sig mannen som attackerade Lisa till polisstationen och förhör det äldre paret. Lisa får åka till akuten där hon tas om hand och en ordentlig undersökning utförs med hjälp av ett "rape-kit". Hon polisanmäler senare mannen och i förhör blir hon väl bemött av polisen. Lisa tilldelas även ett målsägandebiträde så fort förundersökningen är inledd, som hjälper henne och ger henne stöd.

Efter attacken får Lisa oerhört mycket hjälp och stöd från omgivningen. Dagen då rättegången börjar känner hon sig givetvis oerhört nervös, men samtidigt stark, då hon känner att hon hela vägen har blivit trodd och har fått hjälp och stöd. Lisas målsägandebiträde ger henne en vänskaplig klapp på armen och Lisa känner sig med ens lugnare när de sätter sig i rättssalen.

Rättegången är jobbig men Lisa klarar av den bra. Det äldre paret vittnar och eftersom gärningsmannen blev tagen på bar gärning, så finns det inga tvivel om att han inte är skyldig. Lisa har även klöst honom i ansiktet, vilket gjorde att man kunde få fram gärningsmannens DNA och överensstämma

det med den tilltalades. Lisas berättelse är tillförlitlig och hennes trovärdighet är hög. Lisa var även nykter vid tillfället och hon skrek och slogs under våldtäkten. Domaren anser att rekvisiten för våldtäkt är uppfyllda och mannen döms till fängelse för våldtäkt. Lisa känner sig tillfreds efter rättegången och är glad att hon gick igenom den, för det känns bättre efteråt och hon har lättare att gå vidare.

2.2 "Den icke perfekta våldtäkten"

Anna som precis har fyllt 19 år har varit ihop med sin pojkvän Kalle i ett par månader. För det mesta är Kalle snäll, men han har också sidor som skrämmer henne och ibland kan han bli väldigt arg. Kalle ber alltid om ursäkt efter att han har skrikit på henne och säger att hon inte får göra honom så arg. Anna gör sitt bästa hela tiden och hon vill ju givetvis vara tillsammans med Kalle, för han är snygg, populär och kommer från en välbärgad familj. Anna är själv uppvuxen med flera syskon i en liten lägenhet i en förort och föräldrarna är alkoholister.

Kalle ska snart fylla 23 år och han antyder hela tiden att han vill ha något sexigt i födelsedagspresent och att de ska göra något de aldrig har gjort förut. Anna är lite nervös för detta och på Kalles födelsedag anordnas en stor fest hemma hos Kalle. Det är massor av folk där och Kalle bjuder Anna på sprit. Anna är van att dricka alkohol, men just den här kvällen när hon är lite nervös dricker hon extra mycket. Kalle ville att Anna skulle ha på sig något sexigt, så hon har valt en kort kjol och en urringad topp.

Anna är väldigt full när Kalle kommer fram till henne och drar med henne upp till sitt rum. Där tvingar han Anna att gå med på sexuella handlingar, som hon inte vill bl.a. analsex. Anna försöker bland annat hålla ihop benen och försöker putta undan Kalle, men han är alldeles för stark och tvingar sig på henne. Anna ligger helt stilla och varken rör sig eller säger något under tiden som övergreppet pågår. Anna har ont efter övergreppet, men lyckas ta sig hem där hon ställer sig i duschen och skrubbar sig hårt. Det känns som hon aldrig blir ren.

Nästa dag är Kalle som vanligt, men han är arg för att Anna försvann från festen. Anna tar mod till sig och säger något om att hon har ont och att han våldtog henne. Kalle svarar, att det inte är någon som kommer tro henne och att polisen inte kommer att bry sig om hon anmäler honom. Han säger även, att hon var väldigt full och att hon lockade honom med de kläderna som hon hade på sig och de hade ju faktiskt haft sex innan.

Anna bestämmer sig för att inte polisanmäla händelsen, då hon inte kan anmäla Kalle, för hon älskar honom. Han är så snäll och gullig för det mesta och hon skäms för att hon skulle ha blivit utsatt för en våldtäkt och försöker bara förtränga det. När hon tänker efter inser hon, att Kalle inte ens använde något våld under våldtäkten. Det hörs ju till och med på namnet, så någon våldtäkt kan hon ju inte ha varit utsatt för och hon har ju själv inte gjort något motstånd, eller skrikit på hjälp. Hon tänker också, att det aldrig är

några våldtäktsmän som blir dömda. Varför ska hon bry sig om att anmäla och sedan få massa jobbiga frågor i rätten om hur hon var klädd o.s.v. Om hon skulle polisanmäla Kalle skulle han ju inte vilja vara ihop med henne längre och det vill hon ju inte. Han som är en så bra kille och omtyckt av alla.

3 Våldtäkt och mörkertal

Som introduktion i min uppsats har jag valt att berätta allmänt om våldtäkter. Jag går sedan igenom våldtäktsparagrafen utförligt och ser närmre på de rekvisit som paragrafen är uppbyggd av. Detta för att det är viktigt att få reda på vad som verkligen utgör en våldtäkt och för att kunna göra jämförelser med de fall som jag nämner i uppsatsen. Om brist på samtycke ska anses vara våldtäkt har varit under utredning⁶. Jag kommer att se vad slutsatserna är av utredningen och se om det kan påverka anmälningsbenägenheten, ifall lagen ändras. För att få reda på varför mörkertalet är så stort har jag sedan valt att förklara vad mörkertalet är, samt hur det går till för att få fram det.

3.1 Våldtäkt

De flesta är nog överens om att en våldtäkt är ett avskyvärt brott. Särskilt om en psykisk störd person drar ner en tjej i en park, men är det skillnad om en läkare som är väletablerad är gärningsman? Inte heller verkar det rimligt att skolans snygging är våldtäktsman. Han behöver inte göra det med tvång, utan kan få vilken tjej han vill.⁷

För gärningsmannen handlar ett sexuellt övergrepp om att förnedra och utöva makt. Överallt i världen används det som tortyr, eller för att kränka människor på olika sätt. Den bild många har av en våldtäkt, att någon blir påhoppad i en park utgör bara en liten del av alla fall som sker. Vem som helst kan bli utsatt för en våldtäkt, var som helst och när som helst.⁸ Vid sexualbrott är det nästan uteslutande kvinnor som är offer och av gärningsmännen är ca två procent kvinnor, resten män.⁹

Redan under medeltiden sågs våldtäkt som ett brott och det var enbart i äktenskapet, som sexuellt umgänge var tillåtet. Våldtäkt sågs som ett så hemskt brott, att det kunde leda till dödsstraff. Avgörande för hur hårt straffet skulle bli var bl.a. den ekonomiska ställning, som offrets make eller far hade och om hon inte var gift, hennes värde som blivande fru. Kvinnan sågs som en ägodel och hon kunde inte själv bestämma över sin kropp och sitt sexualliv. Även om samhället har förändrats sen medeltiden lever många myter kvar om kvinnans sexualliv och synen på kvinnor.¹⁰

⁶ Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag, Betänkande av 2008 års sexualbrottsutredning, SOU 2010:71, Stockholm, 2010.

⁷ Brå tidskrift Apropå 2/2005, Engelbrektsson Lotta, *En snygg kille kan också vara en våldtäktsman*.

⁸ Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK, Uppsala universitet, Akademiska sjukhuset, Rapport 2008:1, andra upplagan, *HANDBOK Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp*, Västerås, 2010 s. 11.

⁹ http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=8&module_instance=2 Hämtat 2011-01-31 kl. 12.40.

¹⁰ Kwarnmark Elisabeth, Tidefors Andersson Inga, *Förövarpsykologi, Om våldtäkt, incest och pedofli*, Natur och kultur, Stockholm, 1999 s. 60 f.

Fram till år 1779 sågs våldtäkt som ett egendomsbrott, som var belagt med dödsstraff och inte förrän år 1864 sågs det som ett brott mot offret/kvinnan. Trots det, straffades både offret och gärningsmannen för våldtäkt fram till 1930-talet. Ett övergrepp var oftast en privat angelägenhet och fram till år 1965 ansågs inte våldtäkt utgöra ett brott om det förekom inom ett äktenskap.¹¹

3.2 Genomgång av våldtäktsparagrafen

För att förstå vad som verkligen utgör en våldtäkt enligt våldtäktsparagrafen följer här en grundlig redogörelse för rekvisiten bakom bestämmelsen. I bilaga A följer lagtexten i sin helhet.

Offer för en våldtäkt kan både vara en man och en kvinna, likaså kan våldtäkten begås av både män och kvinnor. Ett övergrepp kan ske inom vilket förhållande som helst, oavsett om det är mellan äkta makar, eller mellan ett homosexuellt par. Relationen mellan offer och gärningsman spelar ingen roll och de kan vara helt okända för varandra.¹²

En sak som är viktig att notera är, att brottsbeskrivningen inte kräver att offret överhuvudtaget har gjort något motstånd, eller på något annat sätt har protesterat. Det som krävs är att personen som blir utsatt för övergreppet, har blivit tvingad till den sexuella handlingen eller samlaget.¹³

För att kunna dömas för våldtäkt krävs det att gärningsmannen har uppsåt, vilket betyder att han är medveten om sina handlingar. I vanligt språkbruk kan man förklara det med, att en person begår ett brott med vett och vilja.¹⁴ Uppsåtsbrist kan dock föreligga vid våldtäkt om gärningsmannen inte uppfattade handlingen som att offret tvingades till den.¹⁵ Kan åklagaren sedan bevisa att gärningsmannen är skyldig bortom rimliga tvivel blir han dömd för våldtäkt.¹⁶

3.2.1 6 kap 1 § 1 st BrB

”Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig

¹¹ Grände Josefin, *Utsatt för våldtäkt? En bok till dig som blivit drabbad*, Gothia Förlag, Stockholm, 2007 s.20.

¹² Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole, Wennberg Suzanne, *Brottsbalken, En kommentar, Del 1*, Studentutgåva 6, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009 s. 6:7.

¹³ Ibid. s. 6:11.

¹⁴ Ibid. s. 1:13 f.

¹⁵ Ibid. s. 6:11.

¹⁶ Proposition 1983/84:105 Om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrotten) s. 21.

*med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.*¹⁷

En våldtäkt behöver inte bestå av att offret blir misshandlad, eller att hon inte har möjlighet att röra sig. Att en person hindrar den andra personen med sin kroppstyngd, så att personen inte kan utföra några kroppsrörelser kan ses som våldtäkt. Att tvinga någon att sära på benen, eller att knuffa någon kan också ses som våldtäkt, även om det inte innebär någon smärta eller skada. Allt detta faller inom *våldsrequisitet*, även om det inte är så mycket våld enligt gemene mans mening. Även att stoppa någons rörelser, att knuffa någon, hålla fast någon och att rycka och slita i någons arm eller kläder faller också in härunder.¹⁸

Ett hot behöver inte innebära att någon känner sig hotad till sitt liv eller sin hälsa, utan det räcker med *hot om brottslig gärning*. Hotet ska dock innebära, att offret tvingas till något, men det måste inte vara riktat mot offret, utan kan t.ex. vara riktat mot offrets barn eller mot egendom. Hotet kan då bestå av att gärningsmannen hotar att slå sönder offrets tillhörigheter. Även ett konkludent hot ses som ett hot och några hotelser behöver inte ens uttalas. Gärningsmannen kan även tvinga offret till en sexuell handling genom att utnyttja en hotfull situation, men det krävs då också att gärningsmannen har uppsåt.¹⁹

Det finns även ett krav på *tvång*, vilket innebär att gärningsmannen på något sätt tvingar offret till den sexuella handlingen genom våld, eller hot om brottslig gärning. Är offret likgiltig till att utsättas för våld, eller hot, eller frivilligt deltar i en sexuell handling föreligger inte något tvång. Det räcker inte heller med att offret inte samtyckte till den sexuella handlingen, något som är under diskussion. (Se vidare kapitel 3.3)²⁰

Att *företa eller tåla en sexuell handling* innebär att offret måste genomlida, eller på något sätt utsättas för en handling, som är sexuell. Det betyder, att offret inte själv måste utföra den sexuella handlingen, utan istället, att hon på något sätt måste tåla det gärningsmannen gör.²¹

Tittar man på *”kränkningens art och omständigheter i övrigt som är jämförliga med samlag”* kan det röra sig om att någon för in en knytnäve, eller ett föremål i kvinnans underliv. Man ser då till hur kränkt offret har blivit och inte till sexualhandlingen och fokus ligger på gärningsmannens

¹⁷ Lag (2005:90) om sexualbrott.

¹⁸ Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole, Wennberg Suzanne, *Brottsbalken, En kommentar, Del 1*, Studentutgåva 6, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009 s. 6:9 f.

¹⁹ Ibid. s. 6:10.

²⁰ Ibid. s. 6:10 f.

²¹ Ibid. s. 6:11.

handlande. Det krävs inte heller att en man har penetrerat en kvinna, utan det räcker att beröring har skett mellan kvinnan och mannens könsdelar.²²

3.2.2 6 kap 1 § 2 st BrB

”Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.”²³

För att det ska ses som en *sexuell handling* krävs det att en fysisk beröring har förekommit, som är någorlunda varaktig av den andres könsorgan eller med könsorganet mot den andres kropp. Handlingen ska ha haft en sexuell prägel och syftet ska vara att kränka den andres sexuella integritet. Det innebär, att den ena eller bådas sexuella drift har väckts, eller blivit tillfredsställd.²⁴

En sexuell handling som är jämförlig med samlag kan vara t.ex. orala och anala samlag, men även om en man tvingar en kvinna att suga på hans könsorgan, eller om han berör kvinnans analöppning med det. Däremot så ses inte en man som tvingar en kvinna att onanera åt honom som en sexuell handling, som är jämförlig med samlag. Det finns dock inget krav på tvång i det här stycket. Om en person inte kan ta ställning till, eller inte förstår något, så kan man inte säga att personen är tvingad till det.²⁵

Det krävs inte att offret har tvingats, för att det ska anses var våldtäkt enligt andra stycket, utan det räcker med att *otillbörligt utnyttja* att en person sover, är berusad, är sjuk etc. Vem det är som har tagit initiativet till handlingen saknar betydelse.²⁶

Det spelar ingen roll hur det *hjämplösa tillståndet* har uppkommit, men en person som inte kan värja sig eller som inte kan kontrollera sitt handlande anses vara i ett hjälplöst tillstånd. Även om en omständighet föreligger som inte i sig anses utgöra ett hjälplöst tillstånd kan flera omständigheter tillsammans vara ett hjälplöst tillstånd.²⁷

²² Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole, Wennberg Suzanne, *Brottsbalken, En kommentar, Del 1*, Studentutgåva 6, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009 s. 6:7.

²³ Lag (2005:90) om sexualbrott.

²⁴ Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole, Wennberg Suzanne, *Brottsbalken, En kommentar, Del 1*, Studentutgåva 6, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009 s. 6:8.

²⁵ Ibid. s. 6:8 ff.

²⁶ Ibid. s. 6:11.

²⁷ Ibid. s. 6:11 f.

3.2.3 6 kap 1 § 3 st BrB

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.²⁸

Det tredje stycket i paragrafen gäller fall som p.g.a. avvikande omständigheter skiljer sig från fall av normalgraden och som är mindre grova. Det kan t.ex. vara som i NJA 2008 s. 482 I, då en kvinna vaknat av att en man hade sina fingrar i hennes underliv. När hon vaknar säger hon till mannen att sluta, vilket han gör och det förekom vaken hot, våld eller förnedrade inslag. Därför ansåg domstolen att våldtäkten var mindre grov.²⁹

3.2.4 6 kap 1 § 4 st BrB

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.³⁰

En våldtäkt som innefattar en allvarlig misshandel kan ses som grov våldtäkt, samt även de fall då det har förekommit vapen. Om offret har fått utstå handlingar, som är väldigt förnedrande, varit frihetsberövat eller har fått en allvarlig sjukdom, eller skada till följd av händelsen anses det utgöra skäl till att gärningsmannen ska dömas för grov våldtäkt. Har flera personer i följd utnyttjat offret kan det också anses vara grov våldtäkt.³¹

3.3 Samtyckesreglering

En utredning har gjorts för att bl.a. se om bristande samtycke ska vara ett krav för våldtäkt, istället för det nuvarande tvångskravet.³² Vid en sammanfattning anser utredarna inte, att en reglering ska förekomma, då det enda brottsrequisitet ska vara bristande samtycke. De förespråkar istället en kompletterande lagstiftning, som bl.a. innebär en bestämmelse som baseras på samtycke. Bestämmelsen i 6 kap 3 § om sexuellt utnyttjande av person i

²⁸ Lag (2005:90) om sexualbrott.

²⁹ Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole, Wennberg Suzanne, *Brottsbalken, En kommentar, Del 1*, Studentutgåva 6, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009 s. 6:13.

³⁰ Lag (2005:90) om sexualbrott.

³¹ Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole, Wennberg Suzanne, *Brottsbalken, En kommentar, Del 1*, Studentutgåva 6, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009 s. 6:14 f.

³² Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag, Betänkande av 2008 års sexualbrottsutredning, SOU 2010:71, Stockholm, 2010 s.15.

beroendeställning kommer att ersättas med ett brott som ska kallas ”sexuellt övergrepp” och nuvarande lagstiftningen flyttas och ska omfattas av 6 kap 1 och 2 §§. Den föreslagna lagstiftningen i 6 kap 3 § kommer att baseras på samtycke, men den ska vara subsidiär till våldtäkt och sexuellt tvång.³³ I bilaga B finns lagförslaget för 6 kap 1 och 3 §§ i sin helhet.

Dagens lagstiftning har fått kritik bl.a. för, att så länge inte offret gör fysiskt motstånd är hon tillgänglig. Många kvinnor blir passiva under övergreppet, vilket kan leda till att kravet på tvång inte alltid är uppfyllt. Om det skulle finnas en samtyckesreglering skulle det istället krävas ett ”ja” för att visa att kvinnan är tillgänglig och det skulle förstärka skyddet för den sexuella- och kroppsliga integriteten.³⁴ Skulle det finnas en samtyckesreglering, skulle dock inte varje ”ja” innebära att den sexuella handlingen accepterades, eftersom det skulle kunna vara framtvingat genom ett hot. Avgörande för bedömningen skulle istället vara hur samtycket har skett och när ett ”ja” faktiskt är ett ”ja”.³⁵ När två personer idag vill ha sex uttals oftast inte något uttryckligt ”ja”, vilket betyder att samtyckesregleringen måste ha en viss form.³⁶

3.3.1 Fördelar och nackdelar

Vid en rättegång skulle en betydande del handla om offrets samtycke till den sexuella handlingen, något som redan idag har betydelse enligt praxis. Utredarna anser dock att mer fokus skulle läggas på den tilltalade och inte på offret, vilket skulle vara en fördel. Domstolen skulle då vara tvungen att utreda på vilket sätt den tilltalade uppfattade ett samtycke och hur han då agerade.³⁷ Samtidigt menar utredarna, att det finns en risk, att fokus läggs på offret under en rättegång. Offrets berättelse kommer dock alltid att granskas hårt, särskilt i fall där det inte finns några vittnen eller teknisk bevisning, oavsett hur sexualbrottslagstiftningen skulle se ut. Ett annat problem skulle även vara hur domstolen skulle utreda ett tyst samtycke. Det finns också en risk att offrets handlande före och efter våldtäkten skulle hamna i fokus, mer än det gör idag och att den tilltalades beteende inte skulle beaktas i samma utsträckning.³⁸

3.3.2 Bulgariendomen

Enligt Europadomstolens avgörande den 4 december 2003, M.C. mot Bulgarien (Bulgariendomen) ska varje sexuell handling, då det inte föreligger samtycke, anses vara ett brott och Sveriges lagstiftning måste leva upp till detta krav. Inför lagändringarna av sexualbrotten 2005 undersöktes vilken påverkan domen skulle ha på den svenska lagstiftningen och hur den

³³ Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag, Betänkande av 2008 års sexualbrottsutredning, SOU 2010:71, Stockholm, 2010 s. 17 f.

³⁴ Ibid. s. 207 f.

³⁵ Ibid. s. 205.

³⁶ Ibid. s. 213.

³⁷ Ibid. s. 209.

³⁸ Ibid. s. 211 f.

skulle utformas. I ett rättsfall från HD (NJA 2004 s. 231) kommenterades Bulgariendomen och HD sa: ”*bristen på samtycke är det grundläggande kriteriet när frågan om våldtäkt och sexuellt tvång prövas*”. Utifrån uttalandet går det ev. att tolka det som om HD anser att den svenska lagstiftningen inte står i strid med Europakonventionen.³⁹ Utredarna av sexualbrottslagstiftningen anser dock, att om deras lagförslag införs uppfylls de krav som ställs på sexualbrottslagstiftningen enligt de internationella åtagandena.⁴⁰

3.3.3 Påverka anmälningsbenägenheten

Enligt Brå är debatten och attityden i samhället ofta en anledning till att ny lagstiftning uppkommer. Efter de lagändringar, som skedde 1998 och 2005 av sexualbrottslagen ökade anmälningsbenägenheten. En anledning till detta kan vara att definitionen för våldtäkt utökades, men en annan anledning kan dock vara, att en skärpt lagstiftning visar på mindre acceptans i samhället.⁴¹

Utredarna anser att en ny lagstiftning skulle kunna visa vad som är tillåtet eller inte vid sex och att det skulle kunna skapas en debatt kring detta. Om en person har fått utstå sexuella handlingar, som hon egentligen inte vill medverka till, eller försökt bli övertalad till att ställa upp i skulle en debatt i samhället, samt en samtyckesreglering, kunna vara ett stöd för offret.⁴²

Professor Christian Diesen, som har studerat sexualbrottslagstiftningens påverkan, menar att både offer och förövare blir påverkade av lagens utformning. Han anser att anmälningsbenägenheten påverkas, samt hur offer och förövare blir bemötta under utredningen och i rätten. Skulle det finnas en samtyckesreglering skulle våldtäktsoffer, som inte kan uppvisa några skador, få ett bättre skydd och ett bättre bemötande från polisen. Offret skulle då bli hört utan att ifrågasättas och utredningen skulle inte enbart fokuseras till kring kränkningen av offret. Från en terapeutisk synvinkel skulle en samtyckesreglering ha en positiv effekt, medan tvångskravet, som en våldtäkt är baserad på idag, har en negativ effekt.⁴³

Utredarna anser att en samtyckesreglering skulle leda till en ökad anmälningsbenägenhet. Detta eftersom lagen inte enbart skulle innehålla sexuella handlingar, som kränker en person, som det är idag. Den skulle även innehålla handlingar som har skett utan att en person har samtyckt till dem. Många våldtäkter är idag svårbedömda och antalet anmälningar skulle bli fler med en bredare definition av våldtäktsbegreppet.⁴⁴

³⁹ Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag, Betänkande av 2008 års sexualbrottsutredning, SOU 2010:71, Stockholm, 2010 s. 198 f.

⁴⁰ Ibid. s. 18.

⁴¹ Ibid. s. 89.

⁴² Ibid. s. 208.

⁴³ Ibid. s. 210.

⁴⁴ Ibid. s. 216.

3.4 Mörkertal

För många är det svårt att tala om sexualbrott, vilket gör att det är svårt att bedöma mörkertalet och det går inte med säkerhet att säga hur omfattande brottsligheten egentligen är. Mörkertalet påverkas av många faktorer och ett flertal kommer jag att belysa längre fram. Ofta anmäls grövre sexualbrott och okända gärningsmän i större utsträckning än lindrigare brott och gärningsmän i offrets närhet. Förutom dessa faktorer påverkar även brottets synlighet. I brottsstatistiken visar detta då, att det är en överrepresentation av gärningsmän, som är obekanta för offret, som begår grova sexualbrott.⁴⁵

På grund av sakens natur är det svårt att fastställa hur stort mörkertalet är, men de undersökningar som finns på området tyder på att mörkertalet är stort och även statistiken visar på samma sak.⁴⁶ Att alla sexualbrott inte blir anmälda är något man har varit medveten om länge, men genom debatter i samhället har anmälningsbenägenheten ökat. Från mitten av 1960-talet och in på 1990-talet går det att se att sexualbrottsanmälningarna utvecklades i takt med debatten i samhället. För att få en kompletterande bild av kriminalstatistiken genomförs bl.a. offerundersökningar bland allmänheten.⁴⁷

3.4.1 Trygghetsundersökning

Sexualbrott är som sagt ett brott, som få anmäler och enligt den Nationella trygghetsundersökningen (NTU) 2010 visar siffror på att endast 12 % av alla sexualbrott blev polisanmälda 2009. Undersökningen tyder också på att det skedde 156 000 händelser av sexualbrottskaraktär och att 67 000 personer blev utsatta. Detta innebär, att ett antal människor blev utsatta för en sexuell handling vid flera tillfällen under 2009.⁴⁸

Sedan 2005 genomför Brå en undersökning för att se hur stor del av befolkningen som har blivit utsatt för brott. Personerna som deltar är mellan 16-79 år och de blir uppringda på en slumpmässig basis. I flera andra länder, bl.a. England och USA, har nationella offerundersökningar använts i ett par decennier och är en viktig kunskapskälla.⁴⁹

För att få reda på hur många som blivit utsatta för brott ställs olika frågor om tio olika brottstyper. Frågorna handlar inte om någon specifik brottstyp som t.ex. ”Har du blivit utsatt för ett sexualbrott?” utan frågorna handlar om

⁴⁵ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 31.

⁴⁶ Ibid. s. 36.

⁴⁷ Brå rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007* s. 162 f.

⁴⁸ Brå rapport 2011:1 *Nationella trygghetsundersökningen (NTO) 2010, Om utsatthet, trygghet och förtroende* s. 31.

⁴⁹ Ibid. s. 17.

personen har blivit utsatt för en viss handling.⁵⁰ För sexualbrott ställs följande fråga:

”Ofredade, tvingade eller angrep någon dig sexuellt under förra året (2009)? Det gäller både allvarliga och mindre allvarliga händelser, till exempel hemma, på jobbet, i skolan eller på någon allmän plats?”⁵¹

Under de fem år, som mätningarna har utförts, har utsattheten för sexualbrott varit tämligen stabil och legat runt en procent av de tillfrågade. För de som svarar att de blivit utsatta för en händelse, som faller in under frågan, ställs några följdfrågor. Dessa handlar om allvarlighetsgrad, men de kan vara svåra att tolka, då vissa händelser juridiskt sett kan bedömas annorlunda än vad personen som blivit utsatt för brottet anser.⁵²

En av följdfrågorna handlar om personen ifråga blev tvingad till någon sexuell handling genom våld eller hot, likt 6 kap 1 § 1 st BrB och 26 % uppger att de blivit det. 6 kap 1 § 2 st handlar om någon blev utnyttjad i ett hjälplöst tillstånd, som t.ex. när personen sov eller var berusad och 10 % svarar jakande på frågan. En annan av frågorna handlar om personen ifråga anses sig ha blivit utsatt för en våldtäkt och 12 % uppger att de blivit det. Här kan det vara svårt för den utsatta att veta om det varit tal om våldtäkt, eller sexuellt tvång i juridisk mening och därför kan det bli feltolkningar. Många blir också utsatta för våldtäkt i hemmet av någon närstående. Eftersom det är väldigt känsligt för den utsatte att svara på så är antagligen mörkertalet högre här. Slutsatsen av 2009 års Trygghetsundersökning är, att ca 18 000 anser att de har blivit utsatta för en våldtäkt.⁵³

3.4.2 Omfångsundersökning

En omfångsundersökning genomfördes 1999-2000 för att undersöka mäns våld mot kvinnor, vilket då inkluderar sexuellt våld.⁵⁴ Nästan 7 000 kvinnor svarande på 350 frågor för att få reda på utsattheten i Sverige.⁵⁵ I undersökningen ställdes frågor bl.a. om kvinnorna blivit utsatta för sexuellt våld inom en sexuell relation och/eller utanför en sexuell relation.⁵⁶

Undersökningen har dock varit omdiskuterad och utsatt för en del kritik bl.a. därför att frågorna är väldigt vida. En fråga handlar om kvinnor har blivit tagna på mot sin vilja, genom att ta tag, hålla fast, kyssa eller krama och det kan vara svårt att se det som ett sexuellt brott, i alla fall som ett grövre

⁵⁰ Brå rapport 2011:1 *Nationella trygghetsundersökningen (NTO) 2010, Om utsatthet, trygghet och förtroende* s. 19.

⁵¹ *Ibid.* s. 40.

⁵² *Ibid.* s. 40 f.

⁵³ *Ibid.* s. 41.

⁵⁴ Lundgren Eva, Heimer Gun, Westerstrand Jenny, Kalliokoski Anne-Marie, *Slagen dam, Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*, Fritzes Offentliga Publikationer, Umeå, 2001 s. 20.

⁵⁵ *Ibid.* s. 11.

⁵⁶ *Ibid.* s. 19.

sexuellt brott. Det finns dock få studier om mörkertalet vid våldtäkter och därför har jag ändå valt att ta med undersökningen. Jag anser att den inte helt överensstämmer med verkligheten och att den därför bör sättas lite inom parantes och att inte för stor vikt bör fästas vid resultaten.

3.4.2.1 Sexuellt våld inom eller utanför en sexuell relation

Eftersom definitionen av sexualbrott kan vara lite oklar ur en juridisk synpunkt har frågorna ställts som handlingar som kvinnan har blivit utsatt för. De har då inte fått frågor om de har utsatts för en våldtäkt, utan frågorna har ställts utifrån de rekvisit som ingår i våldtäktsbegreppet.⁵⁷

Det ställdes fyra frågor om sexuellt våld, som gällde tidigare make/sambo⁵⁸ och nuvarande make/sambo⁵⁹. Kvinnorna fick även svara på om en man som hon har/har haft en sexuell relation med, men inte varit gift eller bött tillsammans med utsatt dem för något sexuellt våld.⁶⁰ De fick även frågor om de blivit utsatta för sexuellt våld av en man, som de inte hade någon sexuell relation alls till. Frågorna som kvinnorna fick svara på var om någon av ovanstående personer har:

1. *tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?*
2. *försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?*
3. *tvingat dig eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad?*
4. *tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama?*⁶¹

När det kom till våld inom sexuella relationer hade 16 % av kvinnorna fått utstå sexuellt våld från make/sambo, som de tidigare levtt tillsammans med.⁶² 3 % hade blivit utsatta för sexuellt våld av sin nuvarande make/sambo⁶³ och drygt var tionde kvinna hade blivit utsatt för sexuellt våld av en man som hon inte hade bött ihop med utan bara haft en sexuell relation med.⁶⁴ Av de kvinnor som bara hade haft en sexuell relation med mannen i fråga svarade 25 %, att de blivit utsatta för sexuellt våld i den relationen.⁶⁵

⁵⁷ Lundgren Eva, Heimer Gun, Westerstrand Jenny, Kalliokoski Anne-Marie, *Slagen dam, Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning*, Fritzes Offentliga Publikationer, Umeå, 2001 s. 16.

⁵⁸ Ibid. s. 107.

⁵⁹ Ibid. s. 104.

⁶⁰ Ibid. s. 99.

⁶¹ Ibid. s. 97.

⁶² Ibid. s. 24.

⁶³ Ibid. s. 27.

⁶⁴ Ibid. s. 37.

⁶⁵ Ibid. s. 40.

3.4.2.2 Sexuellt våld i en relation

På fråga nr 1 var det 7 % av kvinnorna som svarade att de blivit tvingade av en tidigare make/sambo till en sexuell aktivitet. Att en före detta make eller sambo försökt tvinga sig till sex hade 8 % av de tillfrågade kvinnorna varit med om. 13 % svarade att de blivit tagna på mot sin vilja på ett sexuellt sätt av exmake/sambo⁶⁶

Kvinnorna i åldersgruppen 45-54 år var de som var mest utsatta för sexuella övergrepp av den man eller sambo de levde tillsammans med (4 %). Endast 2 % av kvinnorna i åldersgruppen 25-34 år blev utsatta i en relation. Att en make/sambo tog på kvinnan utan att hon ville det var det 3 % som svarade att de varit med om. Vad det gäller de övriga frågorna så låg de under en-procent strecket.⁶⁷

Många kvinnor blir utsatta för sexuella övergrepp i den relation de befinner sig i. För kvinnor som inte lever tillsammans med sin partner är det mest yngre kvinnor som blir utsatta, en siffra som sjunker ju äldre åldersgrupp som jämförs med.⁶⁸

Utav de 11 % kvinnor, som inte levde tillsammans med sin pojkvän och som blivit utsatta för sexuellt våld svarade var tredje person, att de blivit utsatta det senaste året. I åldersgruppen 55-64 år var det 6 % som blivit utsatta för sexuellt våld av den person de var i en relation med, men inte bodde tillsammans med. Siffran var ännu högre för kvinnor i åldern 18-24 år då hela 14 % var utsatta. Den vanligaste platsen för sexuellt våld i en relation, då de inte lever tillsammans, var i en bostad, deras egen bostad (28 %) och 29 % någon annans bostad.⁶⁹

3.4.2.3 Sexuellt våld utanför en sexuell relation

Totalt sett har 25 % av kvinnorna blivit utsatta för sexuella övergrepp, då de inte har haft någon sexuell relation med mannen. I åldersgruppen 35-44 år var utsattheten större och den låg på ca 30 %. För kvinnorna i åldern 18-24 år och 25-34 år var siffran nästan lika hög och här hade 28 % respektive 27 % blivit utsatta. Däremot hade endast 17 % av kvinnorna i åldersgruppen 55-64 år upplevt sexuellt våld av en man, som de inte haft någon sexuell relation med.⁷⁰

Tittar man på de fyra frågorna som kvinnorna fick svara på svarade lite över var femte kvinna, att hon blivit tagen på mot sin vilja på ett sexuellt sätt av

⁶⁶ Lundgren Eva, Heimer Gun, Westerstrand Jenny, Kalliokoski Anne-Marie, *Slagen dam, Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning*, Fritzes Offentliga Publikationer, Umeå, 2001 s. 24

⁶⁷ Ibid. s. 27 f.

⁶⁸ Ibid. s. 38.

⁶⁹ Ibid. s. 37.

⁷⁰ Ibid. s. 39 f.

en man, som hon då inte hade någon sexuell relation med (fråga 4). 5 % svarade jakande på både fråga 1 och 3, att de hade blivit tvingade till en sexuell aktivitet av någon form, respektive att de medan de sovit eller varit drogade hade blivit utsatta för, eller att någon hade försökt utsätta dem för någon sexuell handling. Nästan var tionde kvinna svarade ja på fråga 2, att en man, som de inte har haft någon sexuell relation med hade försökt tvinga till sig sex eller liknande av dem. Totalt sett hade de sexuella övergrepp som kvinnorna fått stå ut med i 13 % av fallen bestått av grövre sexuellt våld.⁷¹ Med det menas våldtäkt, sexuellt tvång eller sexuellt utnyttjande, men även försök till dessa brott.⁷²

Många av de sexuella händelserna sker även här i någons bostad och 14 %, respektive 15 % uppger att det hade hänt i deras egen bostad, eller i en bostad som tillhör någon annan. Annars är det vanligt, att den här typen av sexuella händelser inträffar i nöjeslivet på t.ex. ett dansställe eller en krog. 20 % av kvinnorna uppger att det sexuella våldet hade ägt rum i nöjeslivet, medan drygt var tionde kvinna hade blivit utsatt på sitt jobb, eller i sin skola. Att det hade inträffat på en offentlig plats som t.ex. gata eller torg uppgav 6 %, att de hade varit med om.⁷³

3.4.2.4 Polisanmälan av händelsen

I undersökningen har det även ingått frågor om kvinnorna polisanmälde händelsen, för att få reda på om det är en viss typ av brott som kvinnorna anmäler, samt hur många som anmäler en sexuell våldshändelse.⁷⁴

Utav de kvinnor som svarade på undersökningen uppgav endast 8 % att de anmält den senaste gången de blev utsatta för sexuella övergrepp. Anmälningsbenägenheten då det gäller sexuella övergrepp verkar också vara lägre än vad den är vid andelen som anmäler fysiskt våld eller hot. Det verkar som om många kvinnor inte tycker att händelsen/händelserna, som de blir utsatta för är så allvarliga.⁷⁵

Anledningarna till att inte anmäla ett sexuellt övergrepp är många, men den vanligaste orsaken i den här undersökningen är att händelsen är för obetydlig (51 %). Var tionde kvinna valde att inte anmäla p.g.a. skamkänslor och nästan lika många svarade, att det var av andra orsaker. Förtroendet för polisen verkar i de här fallen vara ganska lågt och drygt 6 % svarade, att polisen inte kan göra något, 5 % att de inte vill blanda in polisen och lite över en procent svarande att polisen inte skulle tro dem. Några kvinnor var även rädda för hämnd (ca 1 %) och en halv procent svarade att de inte anmälde för att förövaren kunde hamna i fängelse.⁷⁶

⁷¹ Lundgren Eva, Heimer Gun, Westerstrand Jenny, Kalliokoski Anne-Marie, *Slagen dam, Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning*, Fritzes Offentliga Publikationer, Umeå, 2001 s. 40.

⁷² Ibid. s. 73.

⁷³ Ibid. s. 42.

⁷⁴ Ibid. s. 48.

⁷⁵ Ibid. s. 50 f.

⁷⁶ Ibid. s. 49.

3.5 Slutsats

Genom de undersökningar som genomförts går det se att mörkertalet är högt. Enligt den Nationella trygghetsundersökningen skulle 18 000 ha blivit utsatta för en våldtäkt under 2009, vilket i så fall betyder att lite över var tredje våldtäkt anmäls, eftersom nästan 6 000 anmälningar inkom (se vidare kapitel 6.1). Det går inte att fastställa hur stort mörkertalet är, men oavsett vad siffrorna visar så är det högt. Anledningarna till, att en våldtäkt inte anmäls var enligt Omfångsundersökningen bl.a. att de fann att den sexuella händelsen var obetydlig och att de skämdes över det inträffade. Som jag tidigare har nämnt har Omfångsundersökningen fått mycket kritik och därför anser jag att resultaten inte är helt tillförlitliga. Jag utgår istället ifrån resultaten i den Nationella trygghetsundersökningen eftersom jag anser att dessa resultat är mer tillförlitliga.

Dagens våldtäktsreglering räcker inte till. Lagen behöver ändras och frågan är om en samtyckesreglering kan vara det som behövs. Enligt HD:s domslut i NJA 2004 s. 231 kan man tolka det som om vi redan uppfyller kraven från Europadomstolen, att vi i våldtäktsfall måste pröva om det funnits samtycke. Jag tror dock att en ny lagstiftning kan påverka anmälningsbenägenheten. Om kvinnor vet, att det är samtycket som ska prövas och att rätten behöver ta ställning till hur mannen uppfattade samtycket tror jag att fler kvinnor kommer att anmäla. Men det gäller då att det är det som domstolen fokuserar på och inte på hur kvinnan betedde sig, så att mannen skulle tro att det förelåg ett samtycke.

4 Faktorer som påverkar anmälningens benägenheten

Eftersom det är så få som anmäler våldtäkter vill jag ta reda på de faktorer som ligger bakom. Det finns förmodligen många olika anledningar och antagligen finns det lika många anledningar, som det finns antalet våldtäkter som inte anmäls. För en del finns det kanske inte ens en tanke på att anmäla och för andra är det kanske ett svårt beslut. Vissa kanske ångrar sig lång tid senare och anser att det är för sent, men det är det inte, dock infaller preskription enligt 35 kap 1 § BrB för våldtäkt efter tio år. Det kanske är svårare med bevisningen eftersom lång tid har gått sedan brottet fullbordades, men det är ändå viktigt att anmäla.

Nedan följer en genomgång av olika anledningar till att våldtäkter inte anmäls. Jag har även försökt att hitta rättsfall, som passar ihop med varje anledning. På så sätt går det att följa vad som händer i enskilda fall då någon kanske inte har tänkt polisanmäla, men sedan har gjort det och även se om det är något som domstolen tar upp och nämner i sin dom. Jag har även valt att förklara vad som har hänt i varje fall och om den åtalade mannen blev fälld eller inte. För vissa har det inte varit någon tvekan om att anmäla, men det kanske ändå går att dra vissa paralleller till de olika orsakerna som finns. Jag vill även visa, att trots att det finns många myter kring våldtäkter och många orsaker till att de inte anmäls finns det kvinnor som har anmält, vilket har lett till att gärningsmännen har blivit dömda.

Jag har även valt att göra en jämförelse med de två fiktiva fallen i kapitel 2 för att se om det går att hitta likheter och skillnader i tankesättet hos dessa två kvinnor och de faktorer som utgör skäl till att en våldtäkt inte anmäls.

4.1 Den juridiska definitionen

För många är den ”subjektiva definitionen” av våldtäktshändelsen viktig och 75 % anser, att den har betydelse för om våldtäkten ska anmälas eller ej. Vissa tänker att det som inträffade inte var något brott, utan inser det långt senare och andra tycker kanske bara att det var en misslyckad sexhändelse. Det finns kvinnor, som inte vet vad som anses vara en våldtäkt och vad som faller in under paragrafen och tror att det t.ex. krävs fysiska skador. Andra kvinnor tror att det enbart är män som kan våldta och inom vissa kulturer kan det vara svårt för en kvinna att inse att det är en våldtäkt då mannen har rätt till sex inom äktenskapet.⁷⁷

⁷⁷ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 45 f.

Det finns många som har svårt att definiera en våldtäkt. En del tror, att det måste ske som en överfallsvåldtäkt och om offret känner gärningsmannen är det inte en ”riktig” våldtäkt. Vad allmänheten uppfattar som våldtäkt är ofta annorlunda från den juridiska definitionen.⁷⁸

Det kan vara svårt för tjejen i ”den icke perfekta våldtäkten”, att förstå vad hon egentligen har varit med om och att definiera händelsen som en våldtäkt. Precis som allmänheten i stort tycker även hon, att en våldtäkt ska bestå av våld och att offret måste bli överfallen. För kvinnan i den ”perfekta våldtäkten” är det lättare, för det är så vi får reda på genom media, hur en våldtäkt ska se ut och det är så de flesta tror att en våldtäkt ska gå till.

I ett rättsfall från Ystads tingsrätt har offret sett den sexuella händelsen, som ”försök till våldtäkt”⁷⁹ medan domstolen dömde gärningsmannen till ”våldtäkt” enligt 6 kap 1 § 3 st BrB, som är mindre grov våldtäkt.⁸⁰

I detta fall handlade det om en man och en kvinna som beslutat sig för att skiljas, men som fortfarande bodde tillsammans. En kväll i slutet av juli 2008 när kvinnan gått och lagt sig kommer mannen in till henne och säger att: ”han var hennes man och hade rättigheter”. Efter det höll han fast henne, försökte kyssa henne och tvingade isär hennes ben, samt förde in två fingrar i hennes slida. Hon började riva honom i ansikten och skrek att han skulle sluta samtidigt som hon grät.⁸¹

När det talas om att hon kan ha anmält sin man p.g.a. att hon vill ha vårdnaden om deras gemensamma barn, säger domstolen:

”Om hennes uppgifter varit falska hade de sannolikt sett ut på ett annat sätt, särskilt såvitt avser våldtäkten där hon understrukt gärningens kortvarighet samt själv benämnt det som enbart försök till våldtäkt. För det fall att N.N. genom lögn velat skaffa sig vårdnaden om barnet är det mera troligt att hon berättat om något grövre och mer avancerat.”⁸²

Även om den här kvinnan har valt att anmäla våldtäkten går det tydligt att se, att kvinnor inte alltid vet hur en våldtäkt definieras och vad som räknas som våldtäkt. I det här fallet ansåg inte kvinnan att det var en våldtäkt att tvinga isär benen och föra in fingrar i slidan, utan enligt hennes bedömning var det försök till våldtäkt.

⁷⁸ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 48.

⁷⁹ Mål nr B 3105-08 Ystads tingsrätt s. 13.

⁸⁰ Mål nr B 66-10 Hovrätten över Skåne och Blekinge s. 1.

⁸¹ Mål nr B 3105-08 Ystads tingsrätt s. 3 f.

⁸² Ibid. s. 13. Jag har valt att utelämna namnen och endast benämna de berörda personerna N.N och barnet.

4.2 Olika synsätt på sexualitet och våldtäkt

Klasstillhörighet är ibland en faktor som bidrar till att en våldtäkt anmäls eller inte. Den samhällsgrupp som anmäler flest våldtäkter är medelklassen. Det inkommer väldigt få anmälningar från överklassen och inte heller många från andra grupper i samhället. Det kan även vara svårt för vissa grupper, att känna att de får stöd och en del kan känna misstro mot t.ex. polisen. En del homosexuella avstår från att anmäla, då de är rädda att de inte kommer att bli bemötta på ett bra sätt. Även personer med funktionshinder och missbrukare kan känna likadant. Invandrare kan ibland ha svårt att lita på de svenska myndigheterna, eftersom de kanske har varit vana vid ett visst bemötande i sitt ursprungsland och då tror de, att de ska få samma bemötande av myndigheterna här.⁸³

4.2.1 Synen på kvinnors och mäns sexualitet

Både allmänna och individuella förhållanden kan vara orsaker till att personer väljer att inte anmäla en våldtäkt. Sedan lång tid tillbaka är synen på sexualitet väletablerad, både vad det gäller kvinnor och män. Många har fortfarande en viss syn på vad som är acceptabelt och vad som räknas som sexuella övergrepp, även om en viss förändring har skett på senare tid. Sexualbrottsutredningen Ju 2004:1 visar att benägenheten att vilja anmäla bl.a. beror på synsättet inom detta område. Många offer upplever en rädsla, att deras sociala tillvaro ska raseras, att de ska bli utsatta för repressalier, eller att en polisanmälan ska förvärra deras situation.⁸⁴

Att könsrollerna i samhället är avgörande och att mannen genom de sexuella övergreppen visar sin makt och styrka är något som ibland diskuteras, men det finns inget som är dokumenterat om det är så eller inte. Däremot är det ofta så att männen använder sexuellt våld för att kompensera när de t.ex. känner sig underlägsna, kränkta eller maktlösa. Redan som barn lär sig flickor och pojkar hur de ska bete sig och går in i olika könsroller, som de sedan fortsätter med upp i vuxen ålder. För flickor/kvinnor är det helt okej att gråta och att prata om känslor, medan män ofta själva få handskas med känslor.⁸⁵

Att det finns olika synsätt på kvinnor och mäns sexualitet går det att förstå av att läsa domen i mål nr B 8780-07 där en man våldtagit sin fru. I domen uttalar sig kvinnan om att hennes man sagt att det är *"en makes rätt"* att ha sex med sin fru, vilket hon accepterade. Kvinnan visste inte ens att det gick att anmäla sin egen man för våldtäkt. Våldtäkten hade bestått av att mannen

⁸³ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 60.

⁸⁴ Ibid. s. 11.

⁸⁵ Kwarnmark Elisabeth, Tidefors Andersson Inga, *Förövarpsykologi, Om våldtäkt, incest och pedofli*, Natur och kultur, Stockholm, 1999 s. 42 f.

hade försökt tränga in sin penis i kvinnan, men misslyckats då han inte hade stånd. Han har då fört in en morot i kvinnans underliv och sagt att han skulle förstöra hennes underliv, så att hon aldrig skulle ha möjlighet att vara med en annan man. Under våldtäkten har han även hotat henne och sagt ”om du anmäler detta ska jag döda dig och din pojke”.⁸⁶ HovR dömde mannen till fyra års fängelse för bl.a. våldtäkt enligt 6 kap 1 § 1 st BrB.⁸⁷

Fallet visar tydligt skillnaden i mäns och kvinnors syn på sexualitet. Kvinnan vet inte ens om att hon har möjlighet att anmäla sin man för våldtäkt, vilket känns skrämmande i dagens samhälle. Hon accepterar även att ha sex med sin man, då han har sagt att det är hans rätt, eftersom hon är hans fru. Det visar på stora skillnader i synsätt, att en kvinna måste acceptera, att hennes man kan kräva till sig sex på detta sätt.

4.2.2 Ungdomars syn på våldtäkt

Om en kille förgriper sig sexuellt på sin flickvän anser många ungdomar att det inte är så hemskt, då de redan har en sexuell relation. Eftersom många ungdomar har den synen gör det att en del väljer att inte anmäla ett övergrepp. Om det synsättet finns bland äldre kvinnor är svårt att veta, men det finns en möjlighet att det är så även där.⁸⁸

Bland en del unga tjejer är det accepterat, att det vid fester kan förekomma sexuella övergrepp och att det då inte går att kalla det för våldtäkt. Särskilt inte om tjejen säger nej när de redan har börjat, eller om hon är full, eller lättklädd. Det finns ungdomar som tycker att om tjejen är full, när någon har sex med henne trots att hon inte vill får hon skylla sig själv för att hon var berusad. Samtidigt tycker en del att om killen är full har han svårt att tygla sina känslor och att det är en mildrande omständighet om han har sex med en tjej mot hennes vilja. Idag är det lätt att se på sex på tv och Internet och därför tror många att det ska gå till på det sättet och därför anser många att vissa handlingar inte är våldtäkt, utan bara något som tjejer får ställa upp på.⁸⁹

Det är inte konstigt att flickan i ”den icke perfekta våldtäkten” väljer att inte anmäla, då hon redan har en sexuell relation med sin pojkvän. Eftersom hon även druckit en del alkohol och var lättklädd är det också en omständighet som gör att hon drar sig för att anmäla händelsen.

En allt vanligare företeelse är att unga flickor blir kontaktade på Internet av män som säger sig vara fotografer, eller liknande, som ska ordna ett

⁸⁶ Mål nr B 8780-07 Solna tingsrätt s. 12 f.

⁸⁷ Mål nr B 3622-08 Svea hovrätt s. 2.

⁸⁸ Lundgren Eva, Heimer Gun, Westerstrand Jenny, Kalliokoski Anne-Marie, *Slagen dam, Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*, Fritzes Offentliga Publikationer, Umeå, 2001 s. 75 f.

⁸⁹ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 57.

modelljobb åt dem. Vissa skickar bilder då de är lättklädda, eller när de är nakna, till mannen. I vissa fall leder dessa kontakter till att mannen och flickan träffas och att flickan blir utsatt för sexuella övergrepp. Ofta är det svårt för flickan att anmäla en sådan händelse, då hon kanske inte vill avslöja för t.ex. sina föräldrar vad hon gör på Internet.⁹⁰

I mål B 6266-10 är en gärningsman åtalad för flera våldtäkter m.m. Målsägande Q fick kontakt med gärningsmannen på Internetsajten Spray. Han uppgav då att han var 24 år och hette Tristan. De bestämde sig för att träffas efter ett tag och då inser målsägande Q att Tristan är mycket äldre, men hon känner att det är för sent att ångra sig. Andra gången de ses, tvingar Tristan henne att suga av honom. Hon försöker kämpa emot, men han håller fast henne och trycker in sin penis i hennes mun. Han har sedan analsex med henne samtidigt som han hindrar henne från att skrika genom att trycka hennes huvud mot en kudde. Hon vågar inte kämpa emot eller säga till honom att sluta. De fortsätter sedan att träffas regelbundet och det förekommer ett flertal ofrivilliga samlag. Han hotade med att lägga ut bilder på henne på Internet och hon var rädd för detta. Hon säger sig även ha ”*respekt för killar*” samt att hon inte vill blanda in sin mor. Tristan som egentligen heter något annat döms för våldtäkt mot Q.⁹¹

Här går det tydligt att se hur lätt det är för någon att skapa en profil på Internet under falskt namn och falsk ålder och efter att ha fått lite förtroende bestämma träff med offret. Att kvinnan sedan blir utnyttjad vid ett flertal tillfällen och blir hotad med att få bilder på sig utlagda på Internet verkar vara något som blir allt vanligare. Målsäganden Q vill inte heller att hennes mor ska bli inblandad och det är något som stödjer teorin, att barn inte vill att deras föräldrar ska få reda på vad de gör på Internet.

4.3 Kvinnans syn på händelsen

En avgörande faktor till att en våldtäkt inte anmäls är kvinnans egen syn på övergreppet. Att bli utsatt för ett övergrepp är väldigt traumatiskt och alla reagerar på olika sätt av traumatisk stress.⁹² För att kunna gå vidare använder sig kvinnorna av olika försvarsmekanismer. Vissa förnekar händelsen, eller försöker förtränga den, medan andra känner vanmakt och lägger skulden på sig själva.⁹³ För vissa är det självklart att polisanmäla våldtäkten, men för många är det inte det och kvinnans syn på händelsen är ibland avgörande.⁹⁴

⁹⁰ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 57 f..

⁹¹ Mål nr B 6266-10 Svea hovrätt s. 6 ff.

⁹² Grände Josefin, *Utsatt för våldtäkt? En bok till dig som blivit drabbad*, Gothia Förlag, Stockholm, 2007 s. 10.

⁹³ Ibid. s. 14 f.

⁹⁴ Ibid. s. 17.

4.3.1 Relationen till gärningsmannen

Mörkertalet antas vara särskilt högt om gärningsmannen och offret har en relation till varandra och det finns olika skäl till att det är svårt för en kvinna att anmäla det sexuella övergreppet. En kvinna kan vara beredd att stå för konsekvenserna som våldet medför, men inte de följder som en polisanmälan skulle innebära. Om gärningsmannen och offret har en känslomässig relation blir det ofta väldigt svårt för kvinnan att anmäla sin pojkvän/man. Det kan också finnas gemensamma barn i relationen eller andra band mellan parterna som t.ex. ekonomiska. Meningarna går dock isär om detta antagande och på 1980-talet fann man inte helt klara belägg för att en nära relation till gärningsmannen skulle påverka offrets benägenhet att anmäla. Hypotesen styrks även av viss nyare forskning, men enligt en studie i USA påverkar offret och gärningsmannens relation anmälningsbenägenheten och ju närmre de står varandra desto mer sjunker den.⁹⁵

Om det har förekommit grövre våld verkar inte relationen mellan parterna ha någon betydelse för anmälningsbenägenheten, särskilt om offret har skador och om det har förekommit vapen vid övergreppet. Detta medför att stor del av mörkertalet antagligen är övergrepp som sker i nära relationer, men där inte så mycket våld används.⁹⁶

Här kan vi få en viss förståelse för att flickan i ”den icke perfekta våldtäkten” valde att inte anmäla. Mycket tyder på att det är svårt att anmäla sin pojkvän, särskilt om det inte var mycket våld inblandat, som det var i det här fallet. I ”den perfekta våldtäkten” däremot, är offer och gärningsman helt okända för varandra, något som ökar anmälningsbenägenheten. Det har även förekommit våld vid våldtäkten och detta ökar chanserna för att kvinnan ska vilja anmäla övergreppet.

I mål nr B 1421-08 har en kvinna blivit våldtagen av mannen hon har en relation med, men hon vågar inte anmäla våldtäkten bl.a. för att hon var rädd att förlora vårdnaden om deras son. Mannen blir senare anmäld och han blir bl.a. dömd för våldtäkt.⁹⁷ I gärningsbeskrivningen kan man läsa, att mannen tvingat målsäganden till oralt samlag, samt att han vid ett annat tillfälle har tvingat henne till ett vaginalt samlag. Mannen har även fört in en dildo i kvinnans underliv vid ett av tillfällena.⁹⁸

Kvinnan säger i hovrätten följande:

”N.N. ”köpslog” ofta med henne om deras son, t.ex. genom att lova att hon skulle få ha sonen hos sig när de skiljdes om hon gick med på att ha sexuellt umgänge. Han hänvisade till att han

⁹⁵ Brå rapport 2008:13 *Våldtäkt mot personer 15 år eller äldre, Utvecklingen under åren 1995-2006* s. 23 f.

⁹⁶ Ibid. s. 24 f.

⁹⁷ Mål nr B 1421-08 Göta hovrätt s. 1.

⁹⁸ Mål nr B 409-08 Lidköpings tingsrätt, Stämningsansökan s. 1.

hade varit boendeförälder åt sina andra barn och hävdade att hon, som var värdelös och en dålig mamma, inte skulle ha en chans att bli boendeförälder åt sonen om de skiljdes. Detta var också en av orsakerna till att hon varken vågade polisanmäla händelserna eller lämna N.N. Dessutom var hon rädd för N.N.”⁹⁹

Här kan vi se tydliga tecken på att relationen till gärningsmannen har betydelse. I det här fallet verkar det vara svårt för kvinnan att anmäla sin man då de har ett gemensamt barn och för att han säger till henne att hon inte kommer få vårdnaden om barnet vid en skilsmässa. Påtryckningar på detta sätt verkar dock vara vanligt och det gör det svårt för kvinnan att polisanmäla en händelse.

4.3.2 Skuld och skam

Det finns många som har en uppfattning om hur en ”riktig” våldtäkt ska se ut och många tycker nog att en våldtäkt ska vara som den som jag beskriver i ”den perfekta våldtäkten”. Många har också en föreställning om att de måste må på ett visst sätt efter våldtäkten, som att de t.ex. inte orkar gå vidare i livet. Det är därför väldigt viktigt att veta att alla människor reagerar och bearbetar en händelse på olika sätt, även om många reagerar på ett liknade sätt vid psykiska påfrestningar. Det är många känslor som kommer upp till ytan efter en våldtäkt, men något de flesta brottas med är skuld och skam över att ha blivit våldtagen. För många är det svårt att tala om händelsen och vissa kanske inte orkar, eller vågar berätta. Det är viktigt att komma ihåg att man måste prata om våldtäkt, annars är det lätt att känslan av skam byggs på och det gäller även människor i offrets omgivning.¹⁰⁰

Det finns många som lägger skulden på sig själva och tänker att de inte skulle ha varit så fulla, lättklädda eller följt med den här personen hem. Om kvinnorna då känner att det är deras eget fel, eller att de anser att de har agerat på ett visst sätt, så är det svårt att göra en anmälan. Det finns även de i omgivningen som kan tycka att offret får skylla sig själv om hon nu genade genom en park och blev våldtagen där.¹⁰¹

Vissa offer känner att de blev våldtagna för att de betedde sig på något särskilt sätt och att det kanske inte hade hänt om de inte lockade eller frestade killen. En del tycker då att de får skylla sig själva för att de log mot killen och att han då såg det som en invit. Det är väldigt vanligt att offret lägger skulden på sig själv.¹⁰² Det kan dock även vara så att offret lägger

⁹⁹ Mål nr B 1421-08 Göta hovrätt s. 4. Jag har valt att utelämna namnen och endast benämna de berörda personerna N.N och sonen.

¹⁰⁰ Nilsson Lotta, Wallqvist Annette, *Vägen vidare efter våldtäkt, Att bryta tystnaden*, Bokförlaget DN, Stockholm, 2007 s. 7 f.

¹⁰¹ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 47.

¹⁰² Kwarnmark Elisabeth, Tidefors Andersson Inga, *Förövarpsykologi, Om våldtäkt, incest och pedofli*, Natur och kultur, Stockholm, 1999 s. 95.

skulden på sig själv för att känna att hon behärskar situationen och det kan även vara en försvarsteknik när offret tar på sig skulden för det inträffade.¹⁰³

Väldigt många känner skuld vid en våldtäkt och det är inte konstigt att flickan i ”den icke perfekta våldtäkten” också gör det. Hon tycker själv att hon lockade honom med sin utmanande klädsel och att hon får skylla sig själv för att hon var så full, något som är väldigt vanligt vid sexuella överfall.

I mål nr B 661-10 då flera kvinnor anklagade en man för att ha våldtagit dem har en kvinna sagt, att hon skämdes för att berätta att hon blivit våldtagen. När hon sedan berättar för en vän vad som har hänt, som säger åt henne att polisanmäla händelsen, så orkar hon inte.¹⁰⁴

Kvinnan hade åkt med en man i en bil och efter ett tag stannade mannen bilen. Kvinnan försökte då springa från platsen, men mannen sprang ifatt henne, tryckte ner henne på marken, höll fast henne och genomförde ett samlag.¹⁰⁵ Åtalet ogillas dock i denna del då det inte gick att fastställa att det var den åtalade mannen som var gärningsman.¹⁰⁶

TR uttalade sig om polisanmälan och säger:

”Att hon då, trots att N.N. ville det, inte ville göra någon polisanmälan är inget ovanligt i denna situation. Hon ville inte ens den 29 april då hon av annan anledning än våldtäkten kom i kontakt med polisen göra någon sådan anmälan utan polisen tog ex officio upp en sådan efter att hon lämnat en berättelse som i huvudsak överensstämmer med den hon lämnat vid huvudförhandlingen.”¹⁰⁷

I samma mål hade en annan kvinna blivit våldtagen genom att gärningsmannen hade lagt sig på kvinnan så att hon inte kunde komma därifrån och därefter penetrerat henne.¹⁰⁸ Mannen dömdes för våldtäkt. Kvinnan ville först inte polisanmäla händelsen utan la skulden på sig själv. En polisanmälan gjordes sedan av en vän till kvinnan.¹⁰⁹

Här kan vi se att det är vanligt att kvinnor lägger skulden på sig själva och skäms för det inträffade vilket gör att de inte vill anmäla våldtäkten. Att det då finns människor runt omkring, som stöttar och som gör en polisanmälan är oerhört bra.

¹⁰³ Grände Josefin, *Utsatt för våldtäkt? En bok till dig som blivit drabbad*, Gothia Förlag, Stockholm, 2007 s. 15.

¹⁰⁴ Mål nr B 661-10 Hovrätten över Skåne och Blekinge s. 10.

¹⁰⁵ Ibid. s. 9.

¹⁰⁶ Ibid. s. 12.

¹⁰⁷ Mål nr B 8723-09 Malmö tingsrätt s. 7. Jag har valt att utelämna namn och endast benämna den berörda personen N.N.

¹⁰⁸ Ibid. s. 12.

¹⁰⁹ Ibid. s. 14.

4.3.3 Rädsla

En faktor som gör att många väljer att inte anmäla en våldtäkt är för att de är rädda av olika anledningar. En del är rädda för gärningsmannen och att han på något sätt ska hämnas, eller att det blir andra påföljder om de anmäler honom. Är offer och gärningsman bekanta kan gärningsmannen försöka få offret att avstå från att polisanmäla honom och det finns även situationer då kompisar och andra personer försöker få offret att inte anmäla händelsen. Vissa är också rädda för vad som kommer att ske om personen inte blir dömd och det blir en ännu större påfrestning, att anmäla en person som är kriminell.¹¹⁰

Reaktionen efter en våldtäkt kan variera men vissa vill t.ex. inte vara ensamma, eller gå ut själva och en del känner att de håller på att tappa behärsksningen. Ofta får offret ångest, men hon kan även vara arg och känna sig maktlös och sviken. Det kan också vara svårt för offret att kunna känna tillit efter övergreppet och hon kan vara rädd för att träffa nya män.¹¹¹

Många är också rädda för de kränkningar som kan uppstå i domstolen och hur de blir behandlade där, men även hur t.ex. sjukvården och andra personer som offret stöter på under rättsprocessen kommer att agera. En del är också rädda att andra saker de har varit med om kommer fram och många är rädda att deras berättelse ska ifrågasättas.¹¹²

I mål nr B 1776-08 har en kvinna först inte velat polisanmäla en våldtäkt eftersom hon var rädd för vad som kunde hända om hon gjorde det.¹¹³ Målet handlar om en kvinna som vaknar av att en person har samlag med henne. Hon känner igen mannen, som är vän till killen hon är intresserad av och hon ber honom att sluta. Efter att ha misslyckats att putta bort honom och få honom att sluta höjer hon rösten och säger ”förstår du ingenting” och först då slutar mannen.¹¹⁴

I TR:s dom går följande att läsa:

”Trots att hennes mamma uppmanade henne att polisanmäla händelsen tvekade hon länge med en polisanmälan. Orsaken var att hon kände sig osäker och rädd för vad N.N:s kamrater skulle göra om hon polisanmälde N.N. för våldtäkt. Hon var rädd för

¹¹⁰ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 51 f.

¹¹¹ Kwarmark Elisabeth, Tidefors Andersson Inga, *Förövarpsykologi, Om våldtäkt, incest och pedofili*, Natur och kultur, Stockholm, 1999 s. 95.

¹¹² Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 52.

¹¹³ Mål nr B 1776-08 Umeå tingsrätt s. 6.

¹¹⁴ Ibid. s. 4.

de kommentarer som skulle fällas och för en eventuell hämnd. Till slut bestämde hon sig för att polisanmäla händelsen.”¹¹⁵

Ett vittne som träffat kvinnan efter våldtäkten uttalar sig enligt följande:

”Vid denna träff var målsäganden mycket ledsen och målsäganden tog på sig mycket egen skuld. Målsäganden ville inte heller polisanmäla händelsen eftersom hon tyckte att det skulle bli svårt att hantera en rättegång och dessutom hade hon en gemensam bekantskapskrets som gärningsmannen.”¹¹⁶

TR uttalar sig även om polisanmälan i sin bedömning och säger:
”målsäganden har vidare besvarat i princip alla försvarets frågor och hon har lämnat förklaringar på varför hon inte polisanmälde händelsen direkt.”¹¹⁷ Mannen döms i HovR för våldtäkt.¹¹⁸

Här kan vi se att målsäganden tydligt var rädd för att anmäla händelsen. Hon var rädd för en hämndaktion och att hon skulle få utstå kommentarer om händelsen. Hon var även rädd för vad mannens kamrater skulle kunna göra om hon polisanmälde honom och hon tyckte även att det skulle bli jobbigt att gå igenom en rättegång. Jag tycker det är bra att TR tar upp varför hon inte har polisanmält händelsen tidigare och att de nämner det i sin dom. Jag tror precis som i fallet här, att många kvinnor som först väljer att inte anmäla har skäl till det som de sedan kan förklara i rätten.

4.3.4 Inte gjort något motstånd

Det är många som tror att de ska dö när de blir våldtagna och är därför oerhört rädda och vill bara att övergreppet ska vara över. De flesta tror att en kvinna som blir våldtagen gör mycket motstånd, men eftersom hon utsätts för en fara och är väldigt rädd är det en reaktion som hon ofta glömmer bort. Även om en tjej inte skriker eller slåss visar hon ofta med hela sitt kroppsspråk att hon inte vill ha sex, genom att gråta eller med att säga nej. En del ”lämnar sin kropp” när de blir våldtagna och är helt paralyserade. Många har säkert en föreställning om att de kommer slåss för sitt liv om de skulle hamna i en liknande situation, men istället blir de helt chockade och ligger stilla. Efter övergreppet är det många som försöker skydda sig själva genom att förtränga våldtäkten. Många upplever skuld och skam efter våldtäkten för att de bara vill få ett slut på övergreppet och därför deltar aktivt i samlaget. Ofta behövs det inte mycket våld, vilket kan ge svårigheter vid en bevisprövning, eftersom det inte finns några skador eller

¹¹⁵ Mål nr B 1776-08 Umeå tingsrätt s. 5 f. Jag har valt att utelämna namn och endast benämna den berörda personen N.N.

¹¹⁶ Ibid. s. 10.

¹¹⁷ Ibid. s. 11.

¹¹⁸ Mål nr B 175-09 Hovrätten för övre Norrland s. 3.

blåmärken, som tyder på att kvinnan var tvingad till den sexuella handlingen genom våld.¹¹⁹

Kvinnan som blev våldtagen i ”den icke perfekta våldtäkten” gör överhuvudtaget inte något motstånd och mycket tyder på att det är vanligt. För ofta förändras killen från att vara den snälla pojkvännen till att bli en helt annan person, som tjejen inte kan få någon kontakt med. Kanske trodde inte den här tjejen att hon skulle dö, men hon är så rädd för att förlora sin pojkvän, att hon går med på allt han ber om. Hon tänker efteråt, att hon kanske har blivit utsatt för en våldtäkt, men inser att hon varken har skriket eller slagits och tänker att det inte är någon idé att anmäla.

I ”den perfekta våldtäkten” skriker kvinnan på hjälp och hon både slåss och sparkas. Det är så de flesta tror att de skulle reagera i en våldtäktssituation, men det är inte många som gör det. Ofta blir kvinnan paralyserad och vill bara därifrån och försöker få killen att bli ”färdig”. Vid en rättegång är det givetvis ett helt annat bevisläge när kvinnan har gjort motstånd, vilket tyder på att hon inte har deltagit frivilligt i samlaget utan har blivit tvingad. Har kvinnan rivit gärningsmannen går det ofta att säkra bevis och på så sätt binda mannen till brottet, något som lyckades i det här fallet. Men tyvärr är det inte så det oftast ser ut i verkligheten.

I mål nr 4014-10 kunde åtalet om våldtäkt inte bifallas. Målsäganden har i målet sagt att: ”hon emellertid mentalt inte förmådde göra eller säga något eller ens röra sig utan att det var som en murvägg som låg rakt över”.¹²⁰

HovR uttalade sig enligt följande i domen:

”Att ett offer för sexualbrott reagerar med passivitet är i och för sig inte ovanligt. För att straffbarhet ska föreligga i situationer som den nu aktuella, dvs. där gärningsmannen inte använder sig av tvång, måste dock målsägandens svårigheter att värna sin sexuella integritet bero på att hon varit i ett hjälplöst tillstånd i lagens mening”

Den avgörande frågan i målet är då om åklagaren med erforderlig styrka har förmått visa att målsäganden på grund av sömn och berusning varit i sådant hjälplöst tillstånd som avses i 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken. Utredningen är enligt hovrättens mening inte övertygade i fråga om dessa förutsättningar varit uppfyllda.¹²¹

I fallet var gärningsmannen åtalad för att ha slickat målsäganden i underlivet och för att ha genomfört ett vaginalt samlag. Detta ska ha skett när offret

¹¹⁹ Nilsson Lotta, Wallqvist Annette, *Vägen vidare efter våldtäkt, Att bryta tystnaden*, Bokförlaget DN, Stockholm, 2007 s. 11 ff.

¹²⁰ Mål nr B 4014-10 Hovrätten för västra Sverige s. 5.

¹²¹ Ibid. s. 5.

befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd p.g.a. berusning och sömn.¹²² Det var svårt att bestämma kvinnans berusningsgrad, men värt att notera är att offret var vaken när de sexuella handlingarna förekom och att hon enligt hovrätten hade ”*uppfattat handlandet och förstått vad som pågick*”¹²³

Här går det tydligt att se hur en kvinna hamnar i ett paralyserat tillstånd och varken skriker eller gör något utan bara ligger helt stilla. Givetvis kan det då bli svårt med bevisningen i rätten och i detta fall blev gärningsmannen friad, då det inte kunde bevisas att flickan var i ett hjälplöst tillstånd.

4.3.5 Påverkad av alkohol eller droger

De offer som har druckit alkohol eller tagit droger innan våldtäkten lägger ofta skulden på sig själva för att de var påverkade, vilket gör att det kan vara svårt att anmäla händelsen. Som jag har påpekat tidigare tycker många ungdomar att en tjej får skylla sig själv om hon har varit berusad när hon blev våldtagen. En del kanske inte ens riktigt minns vad som hände under övergreppet och då är det svårt att gå till polisen och berätta om det. Tyvärr är det en del som blivit utsatta för ett sexuellt övergrepp, som sedan börjar missbruka alkohol, eller droger för att glömma det som har hänt. Det kan även vara svårt för en missbrukare att gå till polisen, då de rädda för det bemötande de kommer att få.¹²⁴

Jag kan tänka mig att det finns tjejer som blir våldtagna, men eftersom de har druckit alkohol, eller tagit droger vågar de inte berätta om det för att de är rädda att deras föräldrar ska få reda på att de har druckit.

Tjejen i ”den icke perfekta våldtäkten” som är mycket berusad vid övergreppet lägger stor del av skulden på sig själv, eftersom hon hade druckit. För kvinnan i ”den perfekta våldtäkten” är det lättare att vända sig till polisen, då hon vid tillfället var nykter och kanske inte lägger någon skuld på sig själv för det inträffade.

I NJA 1997 s. 538, i det s.k. ”Södertäljefallet”, blev en kvinna utsatt för sexuella övergrepp av flera män. Medan de åkte runt i en bil stannade de på ett par platser och kvinnan tvingades till vaginala samlag. De fortsatte sedan övergreppen i en lägenhet där kvinnan blev utsatt för ytterligare vaginala, samt orala samlag.¹²⁵

Efter händelsen dröjde det några dagar innan kvinnan polisanmälde övergreppen och när hon gjorde det hade hon blivit övertalad av några väninnor, som hon hade berättat för om våldtäkterna. I domen kan man läsa följande:

¹²² Mål nr B 2386-10 Borås tingsrätt s. 1.

¹²³ Mål nr B 4014-10 Hovrätten för västra Sverige s. 5.

¹²⁴ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 59.

¹²⁵ NJA 1997 s. 538.

”Att hon inte berättade vad som verkligen hade hänt berodde på att hon skämdes, var äcklad av det som hänt och bara ville glömma det. Hon skämdes över att hon hade varit berusad och trodde att hela händelsen var hennes fel eftersom hon både hade varit berusad och haft en kort klänning på sig [...] Utan väninnornas stöd hade hon aldrig vågat göra en polisanmälan eftersom hon var så rädd för pojkarna, framför allt för N.N som hade framstått som ledaren och också varit den som hade knäckt henne psykiskt genom att omväxlande vara vänlig och aggressiv mot henne.”¹²⁶

Här går det att se att kvinnan känner skuld för det inträffade och tycker själv att det var hennes fel för att hon bl.a. var berusad. Hon är även rädd för dem som våldtog henne och hon vill bara glömma hela händelsen. Alla dessa tecken, som kvinnan uppger, är vanliga efter en våldtäkt.

Tre män dömdes för övergreppen. En av dem för våldtäkt och sexuellt utnyttjande och de två andra enbart för sexuellt utnyttjande.¹²⁷ Det är dock viktigt att observera, att det här rättsfallet är från 1997, så det är mycket möjligt att utgången hade blivit en annan efter lagändringen 2005.

4.4 Platsen för övergreppet

Var våldtäkten äger rum kan vara av avgörande betydelse om den polisanmäls eller ej. Har den inte ens skett i landet kan det vara svårt att veta vem man ska kontakta och vart anmälan ska ske. Har en våldtäkt inträffat på en liten ort, där alla känner alla, kan det vara svårt att göra en anmälan, då det finns en risk att många får reda på det. Många kvinnor vänder sig i sådana fall ofta till kvinnojourer på andra orter och de som anmäler vill ofta att poliser från en annan ort ska sköta utredningen.¹²⁸

I NJA 1997 s. 538 (Se vidare kapitel 4.3.5) kan man se problemet när alla vet vem offret är och hur folk behandlar en våldtagen kvinna. I domen kan följande läsas:

”Sedan människorna i Ösmo har fått veta vad som har hänt har hon även fått problem där eftersom människorna kallar henne både hora och slyna och säger att hon frivilligt har gått med på att ha samlag med pojkarna, att hon till och med skulle ha velat det.”¹²⁹

¹²⁶ NJA 1997 s. 538. Jag har valt att utelämna namn och endast benämna den berörda personen N.N.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 58.

¹²⁹ NJA 1997 s. 538.

Att bo på en ort som är liten där många får reda på vad som har hänt kan ställa till problem för kvinnan och det måste vara oerhört jobbigt för henne att få höra sådant som sägs. Antagligen är detta ett problem som förekommer på mindre orter och då blir det givetvis svårt för kvinnan att anmäla utan att någon får reda på det.

4.5 Efter våldtäkten

Hur en kvinna blir behandlad efter våldtäkten kan påverka om kvinnan vill anmäla händelsen eller ej. Känner hon att hon får stöd och hjälp är det lättare att anmäla övergreppet och även lättare att kunna gå vidare och bearbeta händelsen.

4.5.1 Stöd efter händelsen

Det finns många som inte känner att de får något stöd och därför väljer att inte polisanmäla våldtäkten. Det kan vara socialt stöd, men även från någon som har det som yrke t.ex. en kurator. De flesta behöver någon som finns där och som säger till offret, att hon måste anmäla händelsen och som kanske följer med till förhör hos polisen. Självklart är våldtäkten en fruktansvärt jobbig händelse, men att gå igenom en polisanmälan och en rättsprocess är också ofta väldigt påfrestande. En ytterligare orsak som gör att många väljer att inte anmäla är, att det kan vara långa väntetider både hos polisen och på sjukhus.¹³⁰

För en person som blivit våldtagen är det viktigt att få hjälp och stöd så snart som möjligt efter övergreppet. Desto längre tid som går efter våldtäkten desto svårare är det att göra en anmälan och att prata om det inträffade. Det är därför väldigt viktigt att det finns bra kurativt stöd för våldtäktsoffer i alla kommuner. Det har dock hänt att ingen har tagit något ansvar, då offret har varit boende i en kommun, men blivit utsatt för våldtäkten i en annan och på så sätt hamnat mitt emellan och ingen har sett det som sitt ansvar, att hjälpa offret.¹³¹

I mål nr B 5946-09 (se vidare kapitel 5.3) uttalar sig kvinnan om hur samtal med kurator har hjälpt henne att bearbeta en våldtäkt.¹³² Kvinnan hade varit på fest och sedan följt med en kompis och hennes pojkvän hem för att sova hos dem. Vid ett tillfälle lämnas kvinnan ensam med kompisens pojkvän i lägenheten och då börjar han kyssa och ta på henne. Han drar sedan av henne kläderna nertill och för in sin penis i hennes underliv. Under tiden är han hotfull och hon är rädd och gör därför inget motstånd. Hon lyckas sedan ta sig därifrån och springer in på toaletten. När hon kommer ut därifrån

¹³⁰ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 54.

¹³¹ Ibid. s. 54.

¹³² Mål nr B 5946-09 Nacka tingsrätt s. 10.

stoppar han in sin penis i hennes mun och säger åt henne att suga av honom. De blir då avbrutna av att flickvännen kommer tillbaka.¹³³

Det dröjer sedan ett tag innan hon polisanmäler händelsen och hon säger att det beror på att hon ville samla mod till sig och att hon inte ville berätta för någon om händelsen. Hon har sedan gått hos en kurator och i domen kan följande läsas:

”Hon har talat med en kurator specialiserad på våldtäktsoffer en gång i veckan fram till jullovet, vilket hon ska fortsätta med så länge hon känner att hon behöver det. Hon upplever samtalen med kuratorn som mycket bra och de har hjälpt henne att bearbeta vad som hänt samt hennes tankar kring detta.”¹³⁴

Att en våldtagen kvinna får hjälp efter ett övergrepp är oerhört viktigt och här ser vi hur mycket hjälp det har gett kvinnan, att hon får bearbeta det som har hänt. Även om en kvinna inte vill polisanmäla ett övergrepp direkt kan rätt stöd och hjälp få henne att inse att hon klarar av att anmäla. Mannen dömdes för våldtäkt i HovR.¹³⁵

4.5.2 Bemötande av sjukvårdspersonal

Det är väldigt viktigt, att den som blivit utsatt för ett sexuellt övergrepp möts av personal inom vården, som har kunskap om hur en person påverkas av ett övergrepp och om vad ett sexuellt övergrepp egentligen är. Det gäller att lyssna på vad personen har att berätta och att förstå signalerna, som kan tyda på att personen har varit med om en våldtäkt. Det kan t.ex. handla om att personen säger att hon har svårt att sova på nätterna, eller är ovanligt trött.¹³⁶

Det kan ibland vara svårt att få fram någon teknisk bevisning när offret kommer till sjukhuset, för väldigt sällan har offret synliga skador. Många kvinnor gör inte något motstånd när de blir våldtagna och därför finns det inga bevis som blåmärken, blod eller andra skador. Att inte offret gör något motstånd är för många svårt att förstå, men det är väldigt vanligt. Anledningarna till det är många, men det kan t.ex. handla om att offret inser att det är för riskabelt att göra något motstånd, eller att övergreppet inte känns som om det händer på riktigt.¹³⁷ (Se vidare kapitel 4.3.4).

I mål B 1166-09 genomfördes en läkarundersökning dagen efter en våldtäkt. Läkaren säger att offret var i ett *”opåverkat och samlat allmäntillstånd”*.

¹³³ Mål nr B 5946-09 Nacka tingsrätt s. 6 ff.

¹³⁴ Ibid. s. 9 f.

¹³⁵ Mål nr B 1384-10 Svea hovrätt s. 1.

¹³⁶ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 51.

¹³⁷ Grände Josefin, *Utsatt för våldtäkt? En bok till dig som blivit drabbad*, Gothia Förlag, Stockholm, 2007 s. 16 f.

Läkaren kunde inte finna några blåmärken, rivmärken eller sårskador på offrets kropp. När läkaren gjorde en gynekologisk undersökning fann han att de inre blygdläpparna var rodnade och svullna, likaså den bakre vaginalväggen, samt att det fanns en spricka vid slidöppningen. När journalanteckningarna sedan studerades sa läkaren, att det inte gick att avgöra om skadorna hade uppkommit till följd av en våldtäkt eller inte.¹³⁸

I detta fall hade en kvinna som sov, vaknat av att en man hade samlag med henne. Hon ber mannen att sluta, men han ignorerar henne och håller fast hennes handleder, lägger sig över henne och fortsätter samlaget. Hon gör inget motstånd, men ber honom flera gånger att sluta och till slut lyckas hon ta sig loss.¹³⁹

Trots att journalanteckningarna från våldtäkten inte kunde bevisa om skadorna uppkommit från en våldtäkt eller inte, säger tingsrätten i sin bedömning, att anteckningarna ger ett visst stöd till att det skulle ha förekommit ett övergrepp. Det fanns även annan bevisning som styrkte händelsen. Tingsrätten dömde den åtalade mannen för våldtäkt.¹⁴⁰ Hovrätten fastställde tingsrättens dom.¹⁴¹

Här väljer alltså tingsrätten att tolka journalanteckningarna till offrets fördel, trots att de inte går att avgöra om skadorna vid undersökningen kommer från ett övergrepp eller inte. Givetvis fanns det även annan bevisning som gjorde att mannen blev fälld, men ur min synvinkel vet jag inte om jag kan tycka att det är helt rättssäkert, Jag anser att journalanteckningarna inte skulle kunna användas som bevisning i målet, då det inte går att utesluta att de har uppkommit från ett frivilligt samlag. Dock ser tingsrätten det bara som ett stöd och då det finns övrig bevisning är inte anteckningarna avgörande i målet. Att mannen ska bli fälld är jag helt överens med domstolen om.

4.6 Nyheter och media

Att inte anmäla en våldtäkt kan ibland bero på hur våldtäkter framställs i media. Där framställs ofta rättsväsendet väldigt negativt och att det inte är någon stor mening för offret att polisanmäla händelsen. Media rapporterar ofta om det som är negativt, som att brotten inte utreds ordentligt, att det är sällan som åtal väcks, att frågorna i domstolen är kränkande och att hela rättsprocessen är oerhörd jobbig. Att de flesta våldtäktsmän sedan blir friade är inte heller något som media glömmer att nämna.¹⁴²

¹³⁸ Mål nr B 1166-09 Hudiksvalls tingsrätt s. 10.

¹³⁹ Ibid. s. 4.

¹⁴⁰ Ibid. s. 11 f.

¹⁴¹ Mål nr B 231-10 Hovrätten för nedre Norrland s. 1.

¹⁴² Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 53.

Media skriver också ofta om hemska våldtäkterna och förklarar gärna hur en typisk våldtäktsman ska se ut och hur en våldtäkt ska gå till. Därför skrivs det ofta om överfallsvåldtäkter och det är därför inte konstigt att det är så som allmänheten tror att en våldtäkt ska gå till. Att det sedan är väldigt sällan, som en sådan våldtäkt sker och att statistiken visar att de flesta våldtäkter sker inom en relation är något som ofta inte kommer fram i medias rapportering. Eftersom de flesta tror att en våldtäkt måste vara en överfallsvåldtäkt definierar de ofta inte en sexuell händelse som de har varit med om som en våldtäkt, eller som något brottsligt då den inte skedde på det sätt som media rapporterar. Givetvis väljer många att inte anmäla händelsen till polisen.¹⁴³

I ett våldtäktsfall som kommer till domstol kanske inte gärningsmannen blir dömd för våldtäkt utan istället för sexuellt utnyttjande, men ofta står det då bara på löpsedlarna att domstolen inte dömdes gärningsmannen för våldtäkt och medias bild kan på så sätt ofta vara väldigt missvisande.¹⁴⁴

Överfallet i ”den perfekta våldtäkten” hade nog kunnat hamna på löpsedlarna. Det är ofta sådana typer av våldtäkter som media väljer att rapportera om och man får läsa om en person som hoppar på en kvinna vid en park och får reda på detaljer om vad som hände. Våldtäkten som skedde i ”den icke perfekta våldtäkten” skulle säkert inte ens nämnas i en notis, även om den typen av våldtäkt är vanligare, men den har antagligen inget läsarvärde.

I mål nr B 1079-10 blev en 21-årig man dömd för våldtäkt, människorov och försök till mord.¹⁴⁵ På Aftonbladet nätsida kunde man läsa om händelsen med rubriker som ”Hon lämnades att dö” och ”Låg livlös på ett fält”. Aftonbladet valde att skriva om händelsen flera gånger och det finns 13 artiklar där man kan läsa om den. Allt från att den skadade kvinnan hittades tills att gärningsmannen dömdes. Det finns även hemska bilder på den skadade kvinnan.¹⁴⁶

I fallet hade en 19-årig kvinna och en 21-årig man en relation. I oktober 2009 våldtar mannen kvinnan och ca en vecka senare för han med sig kvinnan ut på ett fält där han sparkar, slår och försöker strypa henne. Hon blir efter ett tag medvetslös och då skär mannen henne i underlivet och i ögonen med en kniv.¹⁴⁷

Det är sådana våldtäkter och händelser som media väljer att rapportera om. En fruktansvärd nyhet, som givetvis får många läsare, men som även kan ge en skev bild av verkligheten. I det här fallet blir mannen dömd för

¹⁴³ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 53.

¹⁴⁴ Ibid. s. 53 f.

¹⁴⁵ Mål nr B 1079-10 Hovrätten över Skåne och Blekinge s.1.

¹⁴⁶ <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article12399818.ab> Hämtat 2011-04-20 kl. 16.44.

¹⁴⁷ Mål nr B 2583-09 Kristiansstads tingsrätt s. 6.

våldtäkten men även för människorov och mordförsök. För de som funderar på att anmäla en våldtäkt liknande ”den icke perfekta våldtäkten” och läser om en händelse, som rättsfallet ovan, kan det säkert vara svårt för dem att tro att någon bryr sig. De tänker kanske att det ändå inte var så allvarligt, att det inte förekom så mycket våld och att de inte hade några skador, som kvinnan i det här rättsfallet. Vissa kanske tror att det inte räcker att anmäla en våldtäkt, utan man måste i stort sett måste bli utsatt för ett mordförsök för att någon ska lyssna.

4.7 Slutsats

Många faktorer är av avgörande betydelse för om en våldtäkt anmäls eller inte bl.a. hur kvinnan känner att hon har betett sig under själva våldtäkten, hur kvinnan känner sig efter våldtäkten och vilken relation hon har till gärningsmannen. Betydelsen av hur kvinnan har betett sig under våldtäkten handlar bl.a. om vilket motstånd hon har gjort, samt hur påverkad hon var av alkohol eller droger. En kvinna blir ofta passiv under en våldtäkt och är hon t.ex. berusad, så kanske hon t.o.m. sover och vaknar av att någon våldför sig på henne. Efteråt känner många skuld och skam för det inträffade, eller är rädda för gärningsmannen. Får kvinnan heller inget stöd av sin omgivning, eller av t.ex. sjukvårdspersonal kan det vara mycket svårt att anmäla.

Stor betydelse för om en våldtäkt anmäls eller inte verkar relationen till gärningsmannen ha. Är det en närstående person till offret anmäls den inte i lika stor utsträckning som när gärningsmannen är helt okänd för offret. Medias rapportering av våldtäkter har också betydelse, då de våldtäkter man kan läsa om i stort sett bara handlar om överfallsvåldtäkter och inte om de våldtäkter som begås i relationer, vilket är den vanligaste typen av våldtäkt (se vidare kapitel 6.4).

5 Rättsprocessens betydelse för anmälningens benägenheten

Eftersom få våldtäkter anmäls betyder det att det inte är många fall som kommer till domstol. Jag vill trots det ta reda på om det finns faktorer som förknippas med rättsprocessen som kan vara avgörande för om en våldtäkt anmäls eller inte.

5.1 Dålig kunskap om rättsprocessen

Det finns många som inte vet hur lagstiftningen ser ut och som därför väljer att inte anmäla. Det finns också de som inte vet hur rättsprocessen går till utan tror att det går till som det gör på filmer från USA. Det är inte heller alla som vet vart de ska vända sig för att få hjälp och många vet inte vilka funktioner målsägandebiträde, åklagare och försvarare har.¹⁴⁸

För kvinnan i ”den perfekta våldtäkten” finns det inga tvivel om att anmäla och för henne spelar det ingen roll om hon har kunskap om rättsprocessen eller inte. Hon litar nog på att processen fungerar och att gärningsmannen ska bli fälld. Hon vet också att det finns väldigt stark bevisning mot honom. För kvinnan i ”den icke perfekta våldtäkten” kan det nog vara skillnad. Hon vet säkert inte hur en rättsprocess går till, även om det inte direkt är en bidragande orsak till att hon inte anmäler. Hade hon tänkt anmäla skulle hon säkert fundera på hur det skulle gå till och vad som skulle hända i domstolen.

5.2 Långa handläggningstider

En anledning som gör att en del väljer att avstå från att anmäla våldtäkten är att rättsprocessen tar väldigt lång tid. Först är det förundersökningen som kan ta tid och när åtal väl har väckts kan det ta lång tid innan det kommer upp i domstol. Ifall tingsrättens dom ska överklagas kan det ibland ta flera år innan fallet prövas i hovrätten. Det finns de som ångrar att de gjorde en polisanmälan eftersom rättsprocessen tar så lång tid. Många orkar inte gå igenom hela processen och vänta på att åtal ska väckas, eller att det ska komma upp i rätten. Vissa tycker att det räcker med ett polisförhör eftersom bara det kan vara jobbigt i sig.¹⁴⁹

I mål B 1211-10 var det problem med långa handläggningstider. I fallet inkom polisanmälan om våldtäkten den 31 januari 2008 då även offret

¹⁴⁸ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 48.

¹⁴⁹ Ibid. s. 59 f.

hördes. Gärningsmannen hördes däremot inte förrän 1 år och 8 månader efter det och HovR uttalar sig enligt följande om detta:

”Detta är enligt hovrättens uppfattning anmärkningsvärt och får anses så avsevärt ha försvårat N.N:s möjligheter att försvara sig, att det måste beaktas vid bevisvärderingen.”¹⁵⁰

Gärningen bestod av att mannen hade smekt målsäganden på bröstet, fört in hennes hand under sina kalsonger, fört in sina fingrar i hennes underliv, samt försökt penetrera henne med sin penis.¹⁵¹ Göta hovrätt dömde mannen för sexuellt ofredande enligt 6 kap 10 § 2 st BrB och inte för våldtäkt.¹⁵²

Här går det tydligt att se att domstolen tar med i beaktning, att det har varit en lång utredningstid. Att gärningsmannen inte hörs förrän 1 år och 8 månader efter händelsen, gör att det kanske blir svårt för honom att minnas händelsen och givetvis även detaljer. Detta gör även att rättegången försvåras och för både offer och gärningsman är det en lång väntan och det kan vara svårt för dem båda att minnas, vilket domstolen måste ta hänsyn till.

Hovrätten nämner även den långa utredningstiden i påföljdsfrågan och säger:

”Det sexuella ofredandet begicks den 27 januari 2008 och det första misshandelsbrottet den 7 april 2008. Dessa brott har således begåtts under löpande prövotid för villkorlig frigivning. Såvitt gäller det det sexuella ofredandet har hovrätten inledningsvis redogjort för att det gick avsevärd tid från brottet till dess att N.N. hördes av polisen. När det gäller misshandelsbrottet kan det konstateras att det dröjde ända till den 15 oktober 2009 innan han delgavs misstanke om brottet och hördes. Sett mot denna bakgrunden delar hovrätten tingsrättens bedömning att det föreligger särskilda skäl att inte förverka villkorlig medgiven frihet eller del därav.”¹⁵³

För kvinnan är det en oerhörd lång tid att gå och vänta och det måste vara svårt att lägga det bakom sig innan hela processen är över. Vid ett så allvarliga brott, som sexuella övergrepp, borde det inte få ta så lång tid innan gärningsmannen hörs. Jag anser att det inte är rättssäkert och att det inte borde få hända.

¹⁵⁰ Mål nr B 1211-10 Göta hovrätt s. 4. Jag har valt att utelämna namn och endast benämna den berörda personen N.N.

¹⁵¹ Mål nr B 1592-07 Lidköpings tingsrätt, Stämningensökan s.1.

¹⁵² Mål nr B 1211-10 Göta hovrätt s. 1.

¹⁵³ Ibid. s. 10. Jag har valt att utelämna namn och endast benämna den berörda personen N.N.

5.3 Nedlagd förundersökning

En annan viktig faktor som kan påverka anmälningsbenägenheten är förundersökningen. Då åklagaren inte anser att det är möjligt att bevisa att ett brott är begånget och väljer att inte väcka åtal är det viktigt att kvinnan inte tror att beslutet är riktat mot henne och att hon inte blir trodd, utan hon måste få reda på den rätta grunden till beslutet.¹⁵⁴

Vid våldtäkter i nära relationer är det mindre vanligt att förundersökningen läggs ner än vid andra typer av våldtäkter och då den läggs ner är den främsta orsaken att ”brott ej kan styrkas”. Samma orsak är ofta anledningen till att förundersökningen läggs ner, då någon ytligt bekant till offret är gärningsman. Om offret har blivit överfallen av en okänd gärningsman är det vanligt att förundersökningen läggs ner p.g.a. vad som kallas ”ej spaningsresultat”. Detta är tyvärr vanligt vid denna typ av våldtäkt, då offret av förklarliga skäl inte känner igen gärningsmannen och polisen inte har något att gå på.¹⁵⁵

Trots att beslut om åtal fattas oftare vid våldtäkt i nära relationer än vid andra typer av våldtäkter är siffran ändå väldigt låg. I lite över var tionde fall väljer också offret efter anmälan, att inte medverka i utredningen av olika anledningar. Väldigt få av de våldtäkter, som sker av en helt okänd gärningsman leder till åtal. Det beror ofta på att polisen inte har något spaningsresultat.¹⁵⁶

Efter att en person har blivit utsatt för en gruppvåldtäkt och anmält händelsen väljer 14 % att dra tillbaka sin anmälan. I många fall läggs förundersökningen ner och det kan både handla om att ”brott ej kan styrkas” och att det ”ej finns spaningsresultat”. Väldigt få av fallen leder till åtal.¹⁵⁷

I mål B 5946-09 (se vidare kapitel 4.5.1.) fanns det även en annan målsägande, som tidigare hade blivit utsatt för ett övergrepp av den tilltalade och då las förundersökningen ned.

Kvinnan var på en fest där hon dansade med en man. De gick sedan in på en toalett där mannen börjar kyssa och ta på kvinnan. Hon försöker då putta undan honom, men han håller fast hennes armar och tar henne bl.a. på bröstet. Han försöker sedan få av hennes byxor och för in sin hand innanför hennes trosor. Hon säger till honom att hon inte vill och tillslut lyckas hon få bort honom. Hon berättar för andra personer vad som har hänt och hon åker till sjukhuset för att undersökas. Hon hade bl.a. rivsår och en bula i huvudet. Det inleds en förundersökning, men denna läggs sedan ner och kvinnan känner att polisen inte tror på henne.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Proposition 1983/84:105 Om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrotten) s. 45.

¹⁵⁵ Brå rapport 2005:7 *Våldtäkt, En kartläggning av polisanmälda våldtäkter* s. 29 ff.

¹⁵⁶ *Ibid.* s. 29 ff.

¹⁵⁷ *Ibid.* s. 43.

¹⁵⁸ Mål nr B 5946-09 Nacka tingsrätt s. 24 ff.

Här ser vi tydligt hur viktigt det är att kvinnan får reda på varför förundersökningen läggs ner. I det här fallet tror hon att polisen inte tror på henne, vilket antagligen inte är den riktiga orsaken till att den läggs ned.

Först tre år senare hör polisen av sig i samband med att det finns andra målsäganden.¹⁵⁹ Mannen döms då för sexuellt tvång enligt 6 kap 2 § BrB i HovR för detta brott.¹⁶⁰

5.4 Bemötande i rätten

För att en kvinna ska anmäla en våldtäkt gäller det att hon vet att hon kommer få ett bra bemötande i rätten. Att gå igenom en rättegång kan inte var lätt och kanske att möta sin gärningsman för första gången sedan våldtäkten. Att sedan kanske höra av gärningsmannen och hans advokat att hon ljuger och hittar på berättelsen gör inte det hela lättare. En våldtäkt är i sig en jobbig händelse att gå igenom och att då behöva återuppleva den igen och allt som hände inför andra människor är en svår prövning. Det är därför viktigt att domstolen ser till att rättegången går till på ett korrekt sätt.

När domstolen ska pröva ett åtal är det viktigt att den är opartisk och objektiv. Trots det är det viktigt att domstolen inser, att den person som har blivit utsatt för det sexuella övergreppet har gått igenom en händelse som sätter djupa sår och som både är traumatisk och förnedrande. Därför bör domstolen även ta hänsyn till det i sin processledning och förstå, att det är en stor psykisk påfrestning för ett offer att gå igenom en rättegång. För att det ska bli en rättssäker process bör domstolen ha kunskap om detta. Om processen genomförs på rätt sätt kan det vara lättare för offret att bearbeta händelsen och känna att hon får upprättelse.¹⁶¹

Enligt rättegångsbalken är domstolen skyldig att se till att inget oväsentligt dras in i ett åtal som ska prövas. För att rättsprocessen ska fungera på rätt sätt, så att offret kan känna sig trygg, är det viktigt att frågorna inte handlar om saker i offrets liv som inte har betydelse för målet. Domstolen måste se till att frågor inte ställs, som är förvirrande eller är opassande om t.ex. offrets leverne och vid förhör ska dessa frågor avvisas. I domen bör endast sådana uppgifter redovisas som har betydelse för målet och inte uppgifter som inte hör till saken.¹⁶²

Kvinnan i ”den perfekta våldtäkten” får ett bra bemötande i rätten och det finns flera bevis, vilket gör att hon blir trodd. Eftersom mannen grips på platsen och att det finns vittnen till händelsen gör att det blir mycket lättare för kvinnan. För kvinnan i ”den icke perfekta våldtäkten” är det möjligt att en rättegång skulle bli en jobbig process. Frågor om kvinnan klädsel och

¹⁵⁹ Mål nr B 5946-09 Nacka tingsrätt s. 26.

¹⁶⁰ Mål nr B 1384-10 Svea hovrätt s. 1.

¹⁶¹ Proposition 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning s. 23.

¹⁶² Ibid. s. 23.

alkoholpåverkan måste tas upp för att få reda på all fakta i målet. Om hon anmäler skulle ord stå mot ord och för kvinnan skulle rättegången kunna bli en mycket jobbig upplevelse.

5.4.1 Studie av hovrättsdomar

Ulrika Andersson har skrivit en avhandling som handlar om ”*den straffrättsliga hanteringen av sexuella övergrepp, med andra ord den rättsliga hanteringen om sexualbrott som återfinns i brottsbalkens sjätte kapitel*”.¹⁶³ Hon har valt att studera 80 hovrättsdomar om sexualbrott från år 1999 för att studera ”*domstolarnas argumentation och resonemang vid den rättsliga prövningen av de gränsdragande rekvisiten*”.¹⁶⁴

I avhandlingen studeras bl.a. hur hovrätterna ser på offrets viljeuttryck. Istället för att se hur gärningsmannen har betett sig under övergreppet, vilket är det som borde prövas i fallet var offrets vilja något som hovrätterna ofta diskuterade. Det som kommer fram är att det är offret som måste visa att hon inte vill och en diskussion om varför offret inte gjorde motstånd när hon kunde är något som återkommer i domarna. Offret själv måste visa att hon inte är intresserad av sexuellt umgänge och har offret då inte försökt visa det är det något som domstolarna ifrågasätter.¹⁶⁵ Visar offret inte att hon inte vill ser domstolarna det i stort sett inte som något brott.¹⁶⁶ För att få slut på problemet anser Ulrika att det behövs mer kunskap inom rättssystemet och det gäller på alla nivåer.¹⁶⁷

Det är skrämmande att det är offret som ska behöva visa att hon inte är intresserad av sexuellt umgänge och att domstolarna i stort sett inte ser det som ett brott om kvinnan inte har gjort motstånd. De domar som studeras är dock från 1999 och det hade varit intressant att se om det hade sett likadant ut idag, efter lagändringen 2005. De flesta domar, som jag har studerat från hovrätterna, är från åren 2008-2010 och i dessa finner inte jag att domstolarna enbart har utrett offrets viljeuttryck. Dock har jag bara studerat ett fåtal domar och kan inte uttrycka mig närmre om det, eller ifall problemet fortfarande föreligger. I de flesta domar, som jag har studerat, har gärningsmannen också blivit fälld och det är mycket möjligt att domstolarna i vissa mål där, gärningsmannen inte blivit fälld, har utrett offrets vilja och att det då fortfarande skulle vara ett problem.

¹⁶³ Andersson Ulrika, *Hans (ord) eller hennes, En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, Bokbox Förlag, Lund, 2004 s. 17.

¹⁶⁴ Juridisk Tidskrift 2004-2005 s.222-229, Andersson Ulrika, *Hans våld eller hennes vilja? En diskussion om den rättsliga prövningen av våldtäkt* s. 225.

¹⁶⁵ Andersson Ulrika, *Hans (ord) eller hennes, En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, Bokbox Förlag, Lund, 2004 s. 219 f.

¹⁶⁶ Juridisk Tidskrift 2004-2005 s.222-229, Andersson Ulrika, *Hans våld eller hennes vilja? En diskussion om den rättsliga prövningen av våldtäkt* s. 227.

¹⁶⁷ Ibid. s. 229.

5.4.2 Ska kvinnans handlande ha betydelse?

I fall kvinnans beteende före övergreppet har betydelse för målet har diskuterats tidigare ur lagstiftningssynpunkt. I proposition 1983/84:105 diskuterades det ingående om offrets beteende, förhållande till gärningsmannen m.m. skulle påverka målet. I praxis hade man tidigare tittat på dessa omständigheter och ansett att det sexuella övergreppet skulle ses som våldförande bl.a. om parterna hade eller haft en sexuell relation, eller om offret följt med en man som hon inte kände så väl, trots att rekvisiten för våldtäkt var uppfyllda. Det ansågs då att den sexuella handlingen inte var så grov. Detsamma gällde enligt förarbetena ifall kvinnan haft möjlighet att kalla på hjälp, men låtit bli eller då en kvinna tillåtit att en man gjort närmanden. Även i mål där det varit mycket våld eller hot har domstolen valt att döma för våldförande när någon av föregående omständigheter förelegat. Brottet våldförande infördes i samband med Brottsbalkens tillkomst, då det blev straffbart att inom äktenskapet tilltvinga sig sex.¹⁶⁸ Under sedlighetsbrotten i 6 kap fanns våldförande i 1 § 2 st och löd enligt följande:

”Är brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för våldförande till fängelse i högst fyra år.”¹⁶⁹

Sexualbrottsutredningen tyckte p.g.a. praxisen att man skulle titta på offrets handlande före övergreppet, när man bedömde brottet, vilket väckte kraftig kritik under remissbehandlingen. Kritiken handlade bl.a. om, att man kunde se det som att kvinnan som utsatts för övergreppet fick en del av skulden om man följde förslaget. Meningarna gick dock isär angående denna punkt och man tittade på frågan ur tre olika aspekter. Den första aspekten gällde om kvinnans beteende före övergreppet skulle beaktas vid brottsutredningen. Den andra aspekten var i fall det skulle påverka brottsrubriceringen. Den tredje aspekten var om det skulle göra någon skillnad för straffmätningen.¹⁷⁰

Sexualbrottskommittén ansåg dock att offrets relation till gärningsmannen och kvinnans handlande innan det sexuella övergreppet saknade betydelse ur en rättslig synvinkel. Den enda betydelse det skulle kunna ha var när man tittade på om uppsåtsrekvisitet var uppfyllt och vid valet av påföljd med tanke på situationen och mannens sinness tillstånd.¹⁷¹ Genom lag (1984:399) avskaffades brottet våldförande och våldtäktsparagrafens andra stycke ersattes med:

”Är brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt att anses som mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.”¹⁷²

¹⁶⁸ Proposition 1983/84:105 Om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrotten) s. 20.

¹⁶⁹ Ibid. s. 93.

¹⁷⁰ Ibid. s. 20 f.

¹⁷¹ Ibid. s. 20 f.

¹⁷² Ibid. s. 93. Stycket är dock annorlunda idag se ”Bilaga A” för aktuell lagtext.

Att lagen inte ändrades förrän år 1984, om att kvinnans beteende före en våldtäkt skulle ha betydelse är skrämmande. Trots att allvarliga hot och mycket våld kunde förekomma sågs en våldtäkt inte som så allvarlig, utan gärningsmannen kunde dömas för våldförande beroende på kvinnans beteende, eller om offret och gärningsman hade eller hade haft en sexuell relation. Det kan inte ha varit lätt att anmäla någon på den tiden innan ändringen och veta att ens beteende låg en till last.

För kvinnan i ”den icke perfekta våldtäkten” hade det som idag betecknas som en våldtäkt då antagligen setts som våldförande p.g.a. att kvinnan var tillsammans med gärningsmannen och hade en sexuell relation. Att hon även var full och var lättklädd sågs nog inte heller som en fördel för kvinnan på den tiden. Man kan dock undra om det trots det bedömts annorlunda idag.

5.4.3 Omständigheter som är relevanta för målet

I ett mål om våldtäkt förekommer det ofta motstridiga uppgifter mellan offret och gärningsmannen och det är därför viktigt med en djupgående undersökning av dessa uppgifter. För att utreda förhållandena är det oundvikligt att inte diskutera omständigheter, som har skett före våldtäkten och åklagaren måste ha händelseförloppet klart för sig i sin gärningsbeskrivning. I domstolen är det viktigt, att sakförhållandena och gärningsmannens uppsåt blir utrett, men även övrig bevisning måste värderas i målet. Det ställs stora krav på brottsutredningarna och de måste respektera offrets personliga integritet i förhören. Fokus bör inte ligga på hur kvinnan har uppträtt, utan på övergreppet i sig och att varje kvinna har rätt att bestämma om hon vill ha sexuellt umgänge eller inte, vilket ska vara utgångspunkten.¹⁷³

Det blir en stor påfrestning för målsäganden att möta gärningsmannen och det kan vara ett väldigt jobbigt moment när gärningsmannens advokat försöker ifrågasätta offrets trovärdighet om gärningen förnekas av den tilltalade. I domstolen måste dock förhör och korsförhör ske, som ofta är detaljerade, för att domstolen ska kunna klarlägga om ett brott är begånget eller inte.¹⁷⁴

För kvinnan i ”den perfekta våldtäkten” är bevisningen stark, så det är svårt för en advokat att ifrågasätta allt för mycket. Hon har ju dessutom inte träffat gärningsmannen tidigare utan bara blivit brutalt nedbrottad, vilket gör att detaljerna kanske inte är så jobbiga för kvinnan att berätta om. För kvinnan i ”den icke perfekta våldtäkten” kan det nog vara annorlunda om det fallet skulle komma till en rättegång. Fallet skulle nog granskas hårt och en advokat kanske skulle ifrågasätta allt hon säger. Eftersom den tilltalade

¹⁷³ Proposition 1983/84:105 Om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrotten) s. 21.

¹⁷⁴ Ibid. s. 48.

även är kvinnans pojkvän gör att det blir ännu svårare då de tidigare har haft sex. Pojkvännen skulle antagligen förneka att han på något sätt förgripit sig på henne, utan bara säga att hon samtyckte till det.

5.4.4 Målsägandebitråde

En sak som många kanske inte vet om och som skulle kunna gör att fler väljer att anmäla en våldtäkt är att målsägaren har rätt till ett målsägandebitråde enligt Lag (1988:609) om målsägandebitråde. Enligt 1 § ska ett målsägandebitråde tilldelas målsägaren när förundersökningen har inletts. För att våldtagna kvinnor ska orka med rättsprocessen får de hjälp av ett målsägandebitråde, som ska ge dem stöd och som ska ta till vara deras intressen.¹⁷⁵

Enligt en studie på regeringens uppdrag, som Brå har genomfört, som handlar om hur lagen om målsägandebitråde används, visar det sig att det bara är en minoritet av offren, som under förundersökningen, får ett målsägandebitråde i de fall som inte leder till en rättegång. Omkring 40 procent får ett biträde när förundersökningen om våldtäkt inleds och i de fall där åtal väckts får 100 procent ett biträde.¹⁷⁶

Att det finns en lag som ska se till att våldtagna får hjälp och stöd under förundersökningen och rättegången är väldigt bra, men det hade varit ännu bättre om den tillämpades fullt ut. Som det visas i Brå:s undersökning får endast 40 procent av alla målsägande ett biträde i förundersökningen, något de egentligen är berättigade till. Det ser dock väldigt positivt ut att alla som kommer till en rättegång, som är offer för en våldtäkt, har fått ett målsägandebitråde.

I ”den perfekta våldtäkten” hade kvinnan blivit tilldelad ett målsägandebitråde redan under förundersökningen, precis som det ska vara enligt lagen. Kvinnan i ”den icke perfekta våldtäkten” har säkert aldrig hört talas om ett målsägandebitråde och skulle hon ha anmält visar statistiken, att hon endast hade haft 40 procent chans att få ett målsägandebitråde under förundersökningen. Skulle hon ha anmält hade hon säkert varit väldigt tveksam och funderat både länge och väl på att ta tillbaka sin anmälan. Har hon då ingen som stöttar henne, eller som hjälper henne och kanske förklarar hur processen går till är det nog lätt hänt att hon skulle ta tillbaka sin anmälan för att slippa gå igenom rättsprocessen.¹⁷⁷ Hade däremot alla fått ett målsägandebitråde redan under förundersökningen hade många fått mer hjälp och stöd och klarat sig bättre genom rättegången och i sin återhämningsprocess.

¹⁷⁵ Lag (1988:609) om målsägandebitråde 3 §.

¹⁷⁶ Brå tidskrift Apropå 1/2009, Öberg Jonas, *Hur används lagen om målsägandebiträden?*

¹⁷⁷ Dock faller våldtäkt under allmänt åtal enligt 20 kap 3 § RB. Om ”tillräckliga skäl” föreligger har åklagaren en skyldighet att väcka åtal enligt 6 §. Se vidare Karnovs lagkommentarer.

5.5 Få som blir dömda

Många vet att det inte är särskilt många våldtäktsbrott som blir uppklarade. Därför anser en del att det inte är någon idé att anmäla en våldtäkt, för chansen att gärningsmannen blir åtalad och dömd är väldigt låg. Allmänheten vet hur statistiken ser ut och att gå igenom en process, som inte leder någonstans, anser många vara onödigt.¹⁷⁸

Under 2009 ledde endast 253 åtal till domslut och av dessa blev påföljden fängelse i 215 fall. Övriga påföljder var t.ex. rättspsykiatrisk vård, skyddstillsyn och ungdomsvård. Detta avser våldtäkt enligt 6 kap 1 § BrB och inkluderar även grov våldtäkt.¹⁷⁹

Även om inte någon blir dömd för ett brott kan brottet anses vara uppklat ändå. Av de 5 960 våldtäktsanmälningar som inkom år 2010 anses 2 981 vara uppklarade. Av dessa uppklarade brott var 1 187 fall där det inte fanns någon misstänkt person och beslutet bestod då bl.a. av att brott ej kan styrkas, att gärningen inte är något brott, samt att den misstänkte är under 15 år. I de fall då det fanns en misstänkt person (1 794 fall) ledde 1 128 av dessa till åtalsbeslut. För kvinnor över 18 år, som är offer, är antalet uppklarade brott 1 259. Av dessa anses 543 vara uppklarade, då det inte fanns någon misstänkt person och 716 vara uppklarade, då det fanns en misstänkt person. Av dessa 716 ledde 357 till åtal. Totalt av alla våldtäkter, som anmäldes under år 2010 anses 50 % vara uppklarade och för kvinnliga offer som är 18 år eller äldre ligger den siffran på 39 %.¹⁸⁰

För kvinnan i ”den icke perfekta våldtäkten” är detta en bidragande orsak till att inte hon anmäler. Hon vet att det endast är ett fåtal av anmälningarna som leder till åtal och att det inte är många som sedan blir dömda. Det är nog av avgörande betydelse för många kvinnor, då de vet hur statistiken ser ut.

5.6 Slutsats

Den kunskap många har om rättsprocessen verkar inte vara så positiv. För det första har många inte så mycket kunskap om hur en rättsprocess går till och vet inte att de t.ex. har rätt till ett målsägandebiträde. För det andra är många rädda för det bemötande de ska få i rätten och för det tredje så vet

¹⁷⁸ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s. 49.

¹⁷⁹

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=554&statsType=420&statsCounty=La&Year=2009&type=1&statsPopulation=all Hämtat 2011-05-06 kl. 12.35.

¹⁸⁰

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=707&statsType=170&statsCounty=La&Year=2010&type=1 Hämtat 2011-05-06 kl. 13.04.

folk hur statistiken ser ut, att det inte är många som blir åtalade eller dömda för våldtäktsbrott. Detta gör att många väljer att inte anmäla en våldtäkt.

Det är oerhört viktigt att domstolen ser till att det inte ställs ”fel” frågor i rätten, som inte hör till fallet. Trots det visar Ulrika Anderssons undersökning på, att offrets vilja är det som diskuterades i hovrätterna och inte gärningsmannens beteende. Offrets motstånd diskuteras ofta och eftersom många kvinnor blir passiva under en våldtäkt betyder det att inte många blir dömda. Statistiken visar också att det är oerhört få som blir dömda för våldtäkt och även att många förundersökningar läggs ned.

6 Antalet anmälda våldtäktsbrott

För att få reda på mörkertalet behöver man studera de våldtäkter som faktiskt kommer till polisens kännedom. På så sätt går det att se om det är en viss typ av våldtäkt som anmäls och vad som är av avgörande betydelse när kvinnan anmäler.

6.1 Utvecklingen av antalet anmälningar

År 1950 anmäldes endast 350 våldtäkter och mycket har skett i utvecklingen fram till idag och det finns många faktorer som har påverkat ökningen. Endast ett fåtal gånger under de här åren har det skett en minskning av antalet våldtäktsanmälningar och i övrigt har det bara varit ökningar. Värt att notera är en stor minskning, som skedde mellan åren 1993 och 1994, då det var en minskning från 2153 till 1812 våldtäktsanmälningar. Den trenden fortsatte i ytterligare två år till 1608 anmälningar 1996. Sedan dess har det i stort sett bara varit ökningar med undantag för år 2000, då det var en minskning.¹⁸¹ Under 2010 anmäldes 5 960 våldtäkter och detta var en ökning med 23 stycken jämfört med föregående år.¹⁸²

Ser man på en långsiktig utveckling av våldtäkter är anmälningarna av våldtäkter som har skett inomhus avgörande, eftersom det är den typ av våldtäkt som är vanligast. Det var en stadig ökning av dessa fram till 1988, men sedan dess kan flera uppgångar och nedgångar noteras samtidigt som de totalt sett har ökat. Mellan 2004 och 2007 sker nästan en fördubbling av inomhusvåldtäkter. Totalt är det en ökning på ca 650 % från 1975. Statistiken för våldtäkter som anmäls, som har inträffat utomhus visar att det har skett en fördubbling mellan 1999 och 2007, vilket betyder att det är en ökning på ca 300 % fram till år 2007 från 1975.¹⁸³

6.2 Statistik för 2010

I statistiken över antalet anmälda våldtäkter kan man se mot vilken åldersgrupp våldtäkten begicks, om personen som blev utsatt var pojke/man

¹⁸¹ http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=2&module_instance=21, statistiken är hämtad från en länk på sidan som heter: "Anmälda brott fr.o.m. år 1950". Hämtat 2011-03-15 kl. 12.01.

¹⁸²

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=696&statsType=100&statsCounty=La&Year=2010&type=1 Hämtat 2011-05-06 kl. 13.16.

¹⁸³ Brå rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007* s. 170 f.

eller flicka/kvinna, om den skedde inomhus eller utomhus och om det var ett försök till våldtäkt, eller om det var en fullbordad våldtäkt.¹⁸⁴

Skrämmande siffror visar att många av de våldtäkter som anmäls sker mot barn under 15 år. Av de 5 960 våldtäkter som anmäldes år 2010 var det 1 826 barn under 15 år som var offer. Av dessa var det i 1 537 fall flickor och i 289 fall pojkar som blev utsatta. Nästan alla av dessa våldtäkter var fullbordade och de skedde i de flesta fallen inomhus.¹⁸⁵

I 795 fall var offret mellan 15 och 17 år och av dessa var 770 flickor och resten pojkar som var offer. Även här visar siffrorna att de flesta anmälningarna bestod av fullbordade våldtäkter som skedde inomhus.¹⁸⁶

Den största delen av anmälningarna inkommer från kvinnor som är 18 år eller äldre. Under 2010 stod de för 3 245 av anmälningarna och utav dessa var 2 900 fullbordade våldtäkter och 345 försök till våldtäkt. Precis som i de övriga målgrupperna sker de flesta våldtäkterna inomhus och totalt sett skedde 2 437 av de fullbordade våldtäkterna inomhus. Däremot kan man se vid försök till våldtäkt så skedde 162 utomhus och 183 inomhus. Alltså skiljer det sig här något från de fullbordade våldtäkterna, men det är även ett återkommande mönster sett över alla åldersgrupper och både vad det gäller pojkar/män och flickor/kvinnor.¹⁸⁷ Utav de våldtäkter som sker utomhus är nästan hälften överfallsvåldtäkter.¹⁸⁸ Av alla de anmälda fallen var det endast 94 män som var 18 år eller äldre som blev utsatta för försök till våldtäkt, eller en fullbordad våldtäkt.¹⁸⁹

6.3 Fler våldtäktsbrott och ökad anmälningensbenägenhet

För tio år sedan anmäldes hälften så många våldtäkter som under 2010. Att det har skett en fördubbling av antalet anmälda våldtäkter beror antagligen på att fler våldtäkter anmäls, men även att det sker fler våldtäkter. Under de senaste 30 åren har sexualbrottsanmälningarna femdubblats inom samtliga kategorier, däribland våldtäkt. Ökningen av antalet anmälda våldtäktsbrott beror även på den lagändring som skedde 2005, då fler brott ansågs utgöra våldtäkt.¹⁹⁰ Den 1 juli 1998 skedde också en lagändring, då våldtäktsbegreppet utökades och fler handlingar ansågs även då utgöra

¹⁸⁴

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=696&statsType=100&statsCounty=La&Year=2010&type=1 Hämtat 2011-05-06 kl. 13.16.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Brå rapport 2005:7 *Våldtäkt, En kartläggning av polisanmälda våldtäkter* s. 26.

¹⁸⁹

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=696&statsType=100&statsCounty=La&Year=2010&type=1 Hämtat 2011-05-06 kl. 13.16.

¹⁹⁰ http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=8&module_instance=2 Hämtat 2011-01-31 kl. 12.40.

våldtäkt.¹⁹¹ Att det är en ökning av sexualbrott verkar även bero på Internet där fler får kontakt med okända människor. Det kan också bero på att vi dricker mer alkohol, att pubar och barer har ökat i antal, men även p.g.a. att samhället har förändrats.¹⁹²

Slutsatsen från Brå vid en kartläggning visar, att det är tre olika omständigheter som har gjort att anmälningarna ökat. Den första handlar om lagändringen 2005. Den andra om att färre tolererar våldtäkter, vilket gör att fler väljer att anmäla. Den sista omständigheten är att fler våldtäkter faktiskt äger rum.¹⁹³

6.3.1 Lagändring

Genom en lagändring den 1 april 2005 ändrades sexualbrottslagstiftningen, vilket bl.a. innebar, att brottsrubriceringar ändrades och vissa av sexualbrotten fick nya rekvisit. För våldtäkt utökades tillämpningsområdet och vissa gärningar, som tidigare setts som sexuellt utnyttjande och sexuellt tvång, sågs nu som våldtäkt.¹⁹⁴ Synen på sexualbrott påverkar ofta lagstiftningen och det är viktigt att normbildningen följer samhället. Det är också viktigt att lagstiftningen följer det allmänna rättsmedvetandet, vilket var en anledning till att lagen ändrades.¹⁹⁵ Syftet med den nya lagen (2005:90) var, att personer skulle skyddas från sexuella kränkningar och att självbestämmanderätten och den sexuella integriteten skulle förstärkas.¹⁹⁶

Enligt den ursprungliga paragrafens första stycke krävdes det att våld eller hot skulle innebära en *trängande fara* för kvinnan, för att det skulle ses som våldtäkt. Brottet kunde även ses som mindre grovt med *hänsyn till kvinnans förhållande till mannen* och mannen kunde då dömas för våldförande.¹⁹⁷

6.3.2 Ökad anmälningsbenägenhet

Tidigare ville man ofta inte prata om sexualbrott och våldtäkter, utan det var något som tystades ner. Idag accepteras det inte att det sker våldtäkter på samma sätt som förr och människor i allmänhet har mer kunskap om brotten. Alla har en uppfattning om våldtäkter, oavsett om den är positiv eller negativ och det är ett omtalat ämne. Det finns de som också tror att

¹⁹¹ Brå rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007* s. 171.

¹⁹² http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=8&module_instance=2 Hämtat 2011-01-31 kl. 12.40.

¹⁹³ Brå tidskrift Apropå 3/2008, Hradilova-Selin Klara, *Andra typer av våldtäkter anmäls*.

¹⁹⁴ Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole, Wennberg Suzanne, *Brottsbalken, En kommentar, Del 1*, Studentutgåva 6, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009 s. 6:1 ff.

¹⁹⁵ Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brotsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005 s 34.

¹⁹⁶ Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole, Wennberg Suzanne, *Brottsbalken, En kommentar, Del 1*, Studentutgåva 6, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009 s. 6:1.

¹⁹⁷ Ibid. s. 6:6.

kvinnor ibland ljuger om att de har blivit utsatta för ett övergrepp. Med ökad kunskap får idag en gärningsman sitt fall prövat på ett säkert sätt och studier finns på hur både gärningsman och offer ska bete sig, så att de som är oskyldigt anklagade inte ska bli dömda.¹⁹⁸

Det finns vissa typer av våldtäkter som har ökat och vissa som har minskat, även om det totala antalet våldtäkter ökar konstant. En undersökning gjord mellan åren 1995-2004 visar vilka typer av våldtäktsanmälningar som har ökat respektive minskat. De typer där anmälningarna har ökat i förhållande till antalet brott är bl.a. våldtäkter mellan obekanta och våldtäkter med flera gärningsmän. Det har även skett en ökning vid våldtäkter, som begås i någon annans bostad, samt våldtäkter där offret är berusad eller drogpåverkad. De typer av våldtäkter som har minskat i förhållande till antalet brott är våldtäkter i nära relationer, våldtäkter i offrets eller gärningsmannens bostad, utomhusvåldtäkter, överfallsvåldtäkter samt våldtäkter med grovt våld, hot, vapen eller skador. Det går inte att utesluta att det sker en ökning av vissa typer av våldtäkter, men de typer där anmälningarna har ökat i proportion till antalet brott är fall som antagligen är lättare att anmäla till polisen.¹⁹⁹

Fler väljer att anmäla våldtäkter där det inte använts så mycket våld och fall där offer och gärningsman är ytligt bekanta. Det är även en ökning av anmälningar i de fall där gärningsman och offer är helt obekanta med varandra, visar en kartläggning från Brå. Att det har varit en intensiv debatt i samhället om sexualbrott och våld mot kvinnor har gjort att fler väljer att anmäla.²⁰⁰

6.3.3 Ökat antal våldtäkter

För att kunna se utvecklingen av våldtäktsanmälningarna behöver man bl.a. undersöka om det har skett förändringar i samhället, som kan vara av betydelse. Enligt Brå har det skett betydande förändringar och en omständighet som har gjort att våldtäkter har ökat är alkoholkonsumtionen, som under de senaste 15 åren har ökat med ca 30 %. Nöjeslivet är förändrat och det finns idag ett större utbud än tidigare. Detta syns bl.a. genom antalet utskänkningstillstånd som åren 1998-2004 ökade med 25 %. Det är också vanligare idag, att ta kontakt med personer som man inte känner genom bl.a. Internet och många har endast sexuella avsikter med sådana relationer.²⁰¹

Genom Internet har det blivit lättare att komma i kontakt med pornografi och vissa forskare tror att spridningen av pornografi är en bidragande orsak till att våldtäkterna ökar, men det råder stor oenighet om detta.²⁰²

¹⁹⁸ Kwarnmark Elisabeth, Tidefors Andersson Inga, *Förövarpsykologi, Om våldtäkt, incest och pedofili*, Natur och kultur, Stockholm, 1999 s. 140 f.

¹⁹⁹ Brå rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007* s.174 f.

²⁰⁰ Brå tidskrift Apropå 3/2008, Hradilova-Selin Klara, *Andra typer av våldtäkter anmäls*.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Brå rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007* s. 175.

Att det har skett en ökning av våldtäkter sedan lagändringen 2005 är klarlagt, men lagändringen gör också att det blir svårt att bedöma om det är en faktisk ökning av antalet våldtäkter, eller om fler anmäler våldtäkter.²⁰³

6.4 Relation mellan gärningsman och offer

När man pratar om våldtäkter, så finns det idag tre etablerade kategorier, som består av nöjesrelaterade våldtäkter (inräknat våldtäkter där alkohol är inblandat), överfallsvåldtäkter och våldtäkter i nära relationer.²⁰⁴ Det finns även gruppvåldtäkter, något som förekommer inom alla tre huvudkategorierna.

Vid ca 60 % av alla våldtäkter, som begås mot person över 15 år, har gärningsmannen och offret på något sätt en relation till varandra. Antingen bara en ytlig relation, eller är de nära bekanta. I vart tredje våldtäktsfall har offret och gärningsmannen en nära relation till varandra, eller har de tidigare haft det. I nästan lika många fall är offer och gärningsman ytligt bekanta med varandra. Bara var femte våldtäkt begås av någon som för offret är helt okänd och då handlar det mest om överfallsvåldtäkter. I övriga fall, vilket då är mindre förekommande, är att våldtäkten begås av en studie- eller arbetskompis, släkting eller någon i familjen.²⁰⁵

Mycket tyder på att mörkertalet är olika beroende på vilken slags våldtäkt det är som har begåtts. Mörkertalet verkar vara ganska lågt vad det gäller våldtäkter där gärningsman och offer är helt obekanta med varandra, men högre då offer och gärningsman har en nära relation. Eftersom ovanstående siffror belyser relationen mellan offer och gärningsman är det sannolikt, att det är en större andel våldtäkter som begås mellan ett offer och en gärningsman som har en relation med varandra. Det betyder då att den andelen som visar hur många procent som är helt obekanta för varandra när våldtäkten utförs egentligen är lägre.²⁰⁶

Den vanligaste platsen där en våldtäkt inträffar är hemma i någons bostad och det kan vara i offrets eller gärningsmannens bostad, eller rent av hos någon annan person. Det är också vanligt, att det är i bostaden, som deras mötesplats är. Annars är det vanligt att offer och gärningsman möts på en nöjesplats, vilket ofta innebär att både offret och gärningsmannen är alkoholpåverkade.²⁰⁷

²⁰³ Brå rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007* s. 175.

²⁰⁴ Brå rapport 2005:7 *Våldtäkt, En kartläggning av polisanmälda våldtäkter* s. 24.

²⁰⁵ *Ibid.* s. 6.

²⁰⁶ *Ibid.* s. 25.

²⁰⁷ *Ibid.* s. 25 f.

6.4.1 Våldtäkt i en relation

Av de våldtäkter som begås sker de flesta där offer och gärningsman har en nära relation och det kan vara både en tidigare partner eller en nuvarande partner till offret. Av alla anmälningar som sker så faller 32 % in under den här kategorin. Trots det är dessa brott de som anmäls allra minst och därför sker det antagligen fler våldtäkter inom nära relationer än vad statistiken visar.²⁰⁸

Vid den här typen av våldtäkter är oftast offret äldre (medianåldern är 30 år) än vad offret är vid t.ex. våldtäkter som begås av en okänd gärningsman eller ytligt bekant. Gärningsmannens medianålder är också något högre än vid andra typer av våldtäkter och ligger på 34 år. Ett kännetecken för denna typ av våldtäkt är att de oftast sker inomhus och om offer och gärningsman bor tillsammans sker den oftast i deras gemensamma bostad och annars i någon av deras hem.²⁰⁹

När en våldtäkt inträffar i en nära relation finns det flera faktorer som är annorlunda från övriga typer av våldtäkter. Offret och gärningsmannen är inte alkoholpåverkade i samma utsträckning, som vid andra typer av våldtäkter. Denna typ av våldtäkt sker även året runt och är inte koncentrerad till att inträffa på helger och det är inte heller en ökning under sommaren, som det är vid t.ex. nöjesrelaterade våldtäkter.²¹⁰

6.4.2 Nöjesrelaterad våldtäkt och våldtäkt av en ytligt bekant gärningsman

Den näst vanligast kategorin av våldtäkter sker av en ytligt bekant till offret och av anmälningarna som inkommer är 27 % av den här typen. Det kan handla om en person som offret har träffats någon gång tidigare, men inte känner så väl, eller en person som offret träffar för första gången under en utekväll (nöjesrelaterade våldtäkter står här för 44 % av anmälningarna). I 14 % av fallen är det mer än en gärningsman inblandad. De flesta av dessa våldtäkter sker under helgerna då 60 % av våldtäkterna begås. Det är också vanligast att de inträffar under sommaren. Platsen för våldtäkten är oftast offrets eller gärningsmannens bostad. Offrets medianålder är här relativt låg och ligger på 22 år till skillnad från våldtäkter i nära relationer där medianåldern ligger på 30 år. Även gärningsmannens medianålder är här något lägre än vad den är vid våldtäkter som begås i nära relationer och den ligger på 30 år.²¹¹

Vid den här typen av våldtäkt är ofta offer och gärningsmän alkohol- och/eller drogpåverkade. Ca 4 % beräknas ha tagit droger och det gäller både offer och gärningsmän. Andelen av offren som är alkoholpåverkade är

²⁰⁸ Brå rapport 2005:7 *Våldtäkt, En kartläggning av polisanmälda våldtäkter* s. 28.

²⁰⁹ *Ibid.* s. 28.

²¹⁰ *Ibid.* s. 28 f.

²¹¹ *Ibid.* s. 28 ff.

hela 63 % och av gärningsmännen är den siffran något lägre, men trots allt hög (43 %). Eftersom dessa våldtäkter ofta är nöjesrelaterade är det vanligare, att offer och gärningsman är påverkade av antingen droger eller alkohol än vad det är vid övriga typer av våldtäkter. Ett skrämmande faktum vid dessa våldtäkter är att det inte alltid är offret själv som använt droger, utan det förekommer att offret drogats av gärningsmannen.²¹²

6.4.3 Överfallsvåldtäkt och våldtäkt av en obekant gärningsman

Utav de tre huvudkategorierna är det här den minst vanliga typen av våldtäkt. Vid var femte våldtäkt är offret obekant med gärningsman. Det är även här det minsta mörkertalet finns, då anmälningsbenägenheten är stor inom den här kategorin.²¹³ 13 % av alla våldtäkter är överfallsvåldtäkter, Med överfallsvåldtäkt menas att en okänd gärningsman plötsligt överfaller offret.²¹⁴

Offrens medianålder ligger på 24 år. Vid var fjärde våldtäkt av den här typen är det mer än en gärningsman som är inblandad i våldtäkten. Användande av våld är mer vanligt än vid andra typer av våldtäkter och var tredje offer har blivit utsatt för grovt eller mycket grovt våld. Offret får ofta fysiska skador och i 14 % av fallen har gärningsmannen använt någon form av vapen, eller liknande för att hota offret.²¹⁵

Våldtäkter av obekanta gärningsmän begås ofta utomhus och 65 % av dessa sker under helgerna och framförallt under sommaren. När den här typen av våldtäkt inte är en överfallsvåldtäkt kan det handla om att offret är väldigt berusad och har somnat och att någon utnyttjar detta. Det kan då vara väldigt svårt för offret att veta vem gärningsmannen är och p.g.a. berusningen kanske offret inte har så mycket minne av vad som egentligen hände. Det kan även röra sig om fall där offret får skjuts av en obekant person, som sedan förgriper sig på offret. I över 12 % av fallen är offret kraftigt berusad och hälften av dem som blir utsatta för denna typ av våldtäkt är alkoholpåverkade. Hur ofta gärningsmännen är alkoholpåverkade är svårare att avgöra, men minst 10 % av dem har druckit alkohol innan våldtäkten. I några fall var offret drogpåverkad, men det är långt ifrån lika vanligt som att de är alkoholpåverkade.²¹⁶

6.4.4 Gruppvåldtäkt

Att flera gärningsmän är inblandade i en våldtäkt blir allt vanligare och siffror visar, att var tionde våldtäkt begås av fler än en gärningsman.²¹⁷ I en kartläggning av Brå undersöktes 261 våldtäkter där mer än en gärningsman

²¹² Brå rapport 2005:7 *Våldtäkt, En kartläggning av polisanmälda våldtäkter* s. 30.

²¹³ Ibid. s. 31.

²¹⁴ Ibid. s. 26 ff.

²¹⁵ Ibid. s. 31.

²¹⁶ Ibid. s. 31 f.

²¹⁷ Ibid. s. 26.

var inblandad. Utav dessa var det två gärningsmän i 61 % av fallen, i 25 % av fallen var det tre gärningsmän och i 6 % av fallen fyra gärningsmän. Att våldtäkten hade begåtts av fem eller ännu fler gärningsmän förekom i 8 % av fallen.²¹⁸

Offren är oftast unga och de flesta är under 25 år (68 %). Utav dessa är 34 % under 18 år och andelen som är under 15 år är 16 %. Nästa alla offer är flickor/kvinnor och i de flesta fall är gärningsmännen inte några personer som offret tidigare haft kontakt med eller känner. Ofta är det bara personer som offret stöter på utomhus och 25 % beräknas vara överfallsvåldtäkter. Därför är det även vanligt att våldtäkten begås utomhus och man räknar med att 40 % sker utomhus. Det är dock ännu vanligare att en gruppvåldtäkt sker i en bostad och de står för 50 % av fallen.²¹⁹

De flesta våldtäkterna av den här typen begås på helgerna och många är nöjesrelaterade. En del av offren har blivit drogade eller tagit droger själva, men en övervägande del är alkoholpåverkade. Över hälften av offren har druckit alkohol och 16 % anses vara kraftigt berusade. Om gärningsmännen har tagit droger eller druckit alkohol innan våldtäkten, är det svårt att få fram siffror på, men var femte gärningsman ska ha varit alkoholpåverkad. Många offer blir utsatta för våld vid våldtäkten och var tredje offer har fått fysiska skador. Många har utsatts för grovt eller mycket grovt fysiskt våld.²²⁰

6.5 Vem som anmäler

Det är inte alltid som offret själv anmäler våldtäkten. Det kan istället vara någon i familjen, en släkting, en vän, skola, behandlingshem, sjukvårdspersonal, polis eller socialtjänsten. Antalet anmälningar som kommer in från tredje part har ökat, samtidigt som offrets egen anmälningsbenägenhet har minskat, enligt en undersökning som är gjord mellan åren 1995-2006. Under 2006 var det offret själv som i störst utsträckning gjorde polisanmälan (64 %) följt av någon som arbetar professionellt (11 %) och 10 % av anmälningarna kom från partner, familj, släkting eller vän. I 15 % av fallen är det oklart vem som gjorde anmälan. Det verkar som om toleransen för våldtäktsbrott har minskat eftersom en anmälan allt oftare sker av någon i offrets närhet.²²¹

Vid gruppvåldtäkter gör offret i 62 % av fallen själv en anmälan. I 12 % av fallen är anmälaren en person i familjen eller en släkting och lika många anmälningar inkommer från polis, skola, vårdpersonal eller socialtjänsten.²²²

²¹⁸ Brå rapport 2005:7 *Våldtäkt, En kartläggning av polisanmälda våldtäkter* s. 42.

²¹⁹ Ibid. s. 42 f.

²²⁰ Ibid. s. 43.

²²¹ Brå rapport 2008:13 *Våldtäkt mot personer 15 år eller äldre, Utvecklingen under åren 1995-2006* s. 40 f.

²²² Brå rapport 2005:7 *Våldtäkt, En kartläggning av polisanmälda våldtäkter* s. 43.

6.5.1 Tidpunkt för anmälan

När en våldtäkt begås i en nära relation väntar kvinnorna ofta med att anmäla händelsen. De vänder sig inte heller lika ofta till sjukhus som kvinnor som blir utsatta för andra typer av våldtäkter. Är det dock en tidigare partner, som har begått våldtäkten, sker anmälan oftare direkt efter brottet och det är också vanligare att offret uppsöker ett sjukhus direkt. Vid en polisanmälan av denna typ av brott anmäls också oftast andra brott, som t.ex. misshandel eller olaga hot, men även andra brott, som t.ex. grov kvinnofridskränkning, som faller in under 4 kap BrB. Detta sker i 60 % av fallen och det är inte alls lika vanligt vid övriga typer av våldtäkter av förklarliga skäl. Att många av dem som blir utsatta för en våldtäkt i en nära relation även anmäler en misshandel är ett återkommande mönster som är vanligt bland utsatta kvinnor.²²³

När en våldtäkt begås av en ytligt bekant till offret är det vanligare att anmälan kommer in direkt efter övergreppet, än vad det är vid våldtäkter i nära relationer. Anmälningsbenägenheten är dock lägre än vad den är vid våldtäkter som begås av en helt okänd gärningsman. Många väljer att åka till sjukhus direkt efter våldtäkten och i vart tredje fall utfärdas ett rättsintyg inom den här kategorin. Andelen som väljer att åka till sjukhus är här lika stor som den är vid våldtäkter, som begås av en för offret helt okänd gärningsman. Det förekommer dock inte särskilt ofta våld vid denna typ av våldtäkt utan det är vanligare inom de andra kategorierna. Det är inte heller lika vanligt att offret anmäler andra brott utöver våldtäkten.²²⁴

Om gärningsmannen är helt okänd för offret polisanmäls ofta våldtäkten direkt efter händelsen av offret själv. Det vanligaste är att anmälan sker inom ett dygn, då 3 av 4 anmälningar inkommer.²²⁵

När en person har blivit utsatt för en gruppvåldtäkt anmäler 59 % inom ett dygn och de flesta av dessa direkt efter övergreppet. Var fjärde person väljer även att uppsöka sjukhus efter händelsen.²²⁶

6.5.2 Viktigt att anmäla i ett tidigt skede

Chanserna att en våldtäkt klaras upp är större ju tidigare anmälan görs eftersom det är lättare att säkra bevis i ett tidigt skede. De flesta anmälningar sker direkt och under 2006 inkom 58 % av anmälningarna inom ett dygn. Inom en vecka hade ytterligare 20 % anmält och 17 % valde att anmäla inom ett år. Ett fåtal (5 %) valde att vänta i mer än ett år.²²⁷

²²³ Brå rapport 2005:7 *Våldtäkt, En kartläggning av polisanmälda våldtäkter* s. 28 f.

²²⁴ Ibid. s. 30.

²²⁵ Ibid. s. 32.

²²⁶ Ibid. s. 43.

²²⁷ Brå rapport 2008:13 *Våldtäkt mot personer 15 år eller äldre, Utvecklingen under åren 1995-2006* s. 40 f.

Nationellt centrum för kvinnofrid har tillsammans med polis och åklagare gjort en genomgång av de våldtäkter, som skedde 2005 i Uppsala län och sett hur många våldtäktsanmälningar som ledde till åtal. Det visar sig att tidpunkten mellan övergreppet och polisanmälan är väldigt viktig. År 2005 inkom 53 anmälningar om våldtäkt och av dessa ledde 15 %, alltså bara 8 anmälningar, till åtal. Alla de som ledde till åtal var anmälda inom en månad och utav dessa hade 6 st anmält inom 24 timmar.²²⁸

6.6 Slutsats

Antalet våldtäktsanmälningar ökar konstant, vilket är positivt, men det verkar bero på olika orsaker. Vårt samhälle förändras hela tiden och sexualbrott är idag inte accepterat och något som man pratar mer om än tidigare. Dock verkar vårt leverne med alkohol, uteliv och Internet lett till en ökning av antalet våldtäkter. De lagändringar som har skett har också påverkat anmälningarna och bl.a. ses fler brott som våldtäkt än tidigare.

De våldtäkter som anmäls i störst utsträckning är de där gärningsmannen är okänd för offret. Trots det utgör de bara 20 % av alla våldtäktsanmälningar, men här finns inte heller något större mörkertal. I denna typ av våldtäkt inräknas överfallsvåldtäkterna, vilket många tror är den vanligaste typen av våldtäkt, men så är inte fallet och bara 13 % av alla våldtäkter som anmäls tillhör den kategorin. Störst mörkertal finns bland våldtäkter i en relation, men det är ändå den kategori, som står för nästan en tredjedel av alla anmälningar. Toleransen för våldtäkter är idag väldigt låg och därför anmäler ofta personer i offrets omgivning våldtäkten. Det är dock väldigt viktigt att anmälan kommer in i ett tidigt skede för att kunna säkra bevisning och väldigt få anmälningar leder till åtal, som inkommer sent.

²²⁸ Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK, Uppsala universitet, Akademiska sjukhuset, Rapport 2008:1, andra upplagan, *HANDBOK Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp*, Västerås, 2010 s. 15.

7 Två våldtäkter (verkliga fall)

I kapitel 2 finns två berättelser om våldtäkter som är fiktiva. Hur utgången hade blivit i verkligheten är svårt att veta, men här kommer två riktiga fall, som liknar de där man kan se hur utgången blev. Jag gör även jämförelser med de fiktiva fallen. De riktiga namnen i fallen är utbytta. Jag har även valt att göra en analys av hur utgången hade kunnat bli i de riktiga fallen om den samtyckesreglering, som är under utredning hade blivit verklighet. Jag har utgått från lagförslaget, som utredarna har lämnat, som finns i Bilaga B (se även kapitel 3.3).

7.1 "Den perfekta våldtäkten"

Det är en kylig kväll i november och 25-åriga Lisa går på en gata i centrala Malmö. Plötsligt kommer någon upp bakom henne och låser fast hennes armar och släpar in henne i en park. Lisa försöker komma därifrån och försöker bryta mannens fingrar, men mannen säger då till henne att han ska döda henne om hon gör honom illa. Mannen tar sedan ett grepp om hennes strupe och sliter av henne kläderna. Han tränger sedan in i henne och genomför ett samlag.

Efter en stund kommer det fram en man och frågar om han ska ringa polisen och Lisa svarar förtvivlat att hon vill det. Mannen som våldtar henne, säger till mannen som kommer fram, att sticka därifrån, men gärningsmannen slutar inte utan han slutför övergreppet. Mannen som våldtagit henne går sedan några steg därifrån och då kommer mannen som skulle ringa polisen fram. Den mannen lägger sig då i sin tur på kvinnan och genomför ett samlag. Lisa gråter hela tiden högljutt och hon känner sig totalt hjälplös.

I HovR gör följande bedömning:

"Som framgår av redovisningen i det föregående har målsäganden upplevt de olika på varandra följande våldtäkterna som utomordentligt skrämmande och förenade med total hjälplöshet. Gärningarna har därför inneburit en ytterst allvarlig integritetskränkning. Övergrepp nr 1 har föregåtts av att målsäganden överfallits på en belyst, trafikerad och centralt belägen, dvs. på en allmän plats där hon har haft anledning att känna sig någorlunda trygg. Hon har därefter släpats in i buskagen och utsatts för brutalt våld, vilket bl.a. medfört att hon trott att hennes nacke skulle brytas av. Målsäganden har under händelseförloppet känt dödsångest. Gärningsman nr 2 har varit väl medveten om att han avlöst gärningsman nr 1. Gärningarna kan därför närmast karakteriseras som ett led i en serievåldtäkt, där gärningsmannen nr 2 omedelbart fortsatt det av gärningsmannen nr 1 inledda sexuella övergreppet"

HovR fann att målsäganden gav ett trovärdigt intryck och att hennes uppgifter skulle läggas till grund för bedömningen, samt att de styrktes av övrig utredning i målet. HovR dömde båda gärningsmän för grov våldtäkt till fem års fängelse, samt att gärningsman nr 2 skulle utvisas ur riket på obestämd tid.²²⁹

Här kan vi se hur en överfallsvåldtäkt kan se ut i ett riktigt fall. Det finns många likheter med det fiktiva fall som finns i kapitel 2. I båda fallen är det kvinnor som är ute och går, som blir överfallna bakifrån och blir neddragna på marken. Båda kvinnorna försöker komma därifrån och göra gärningsmannen illa och i det riktiga fallet blir kvinnan då hotad. Båda gärningsmännen lyckas få av kvinnorna deras kläder och våldta dem.

I båda fallen kommer det fram andra människor under våldtäkten. I det fiktiva fallet har kvinnan tur, för de som kommer fram får undan gärningsmannen och ringer polisen. I det riktiga fallet kommer det också fram en man, som frågar om han ska ringa polisen, men efter en stund våldtar han istället kvinnan. Männen i det riktiga fallet döms för grov våldtäkt och om det blivit samma utgång i det fiktiva fallet, eller om det ansetts vara en våldtäkt av normalgraden beror på flera omständigheter bl.a. på vilken grad av misshandel det anses vara.

7.2 ”Den icke perfekta våldtäkten”

Anna har varit ihop med Kalle sedan maj 2007 och de flyttade ihop i januari 2008. Efter en kort tid uppstod bråk mellan dem bl.a. om hushållarbete.²³⁰ Kalle börjar även kalla Anna för ”hora” och ”slampa” samt dra henne i håret och knuffa henne.²³¹

En kväll när de har lagt sig börjar Kalle tjata om att han vill ha sex, men Anna säger nej. Kalle fortsätter tjata tills Anna går med på det. Anna ligger först på rygg, men sedan ber Kalle Anna att vända på sig och lägga sig på mage. Kalle för då in sin penis i anus på Anna och håller ner henne med sin kroppstyngd. Anna försöker komma därifrån, men det går inte. Hon gråter och försöker även skrika, men då håller Kalle för hennes mun. Efter en stund tar han ut sin penis och fortsätter med ett vaginalt samlag.²³²

Anna känner sig ledsen och arg efteråt och Kalle är väldigt ångerfull. Han säger dock att han ska våldta henne igen om inte allt blir som det var förut. Anna beslutar sig för att inte polisanmäla händelsen bl.a. för att Kalle är hennes enda trygghet samt att hennes förtroende för polisen inte är så stort.²³³

²²⁹ RH 1995:26 Hovrätten över Skåne och Blekinge.

²³⁰ Mål nr B 4619-08 Örebro tingsrätt s. 4.

²³¹ Mål nr B 315-09 Göta hovrätt s. 4.

²³² Mål nr B 4619-08 Örebro tingsrätt s. 4 f.

²³³ Ibid. s. 5.

Ett tag efter händelsen tar förhållandet slut och Anna väljer då att polisanmäla våldtäkten. I TR:s dom kan man läsa hur de har bedömt saken och de anser bl.a. att målsäganden har lämnat förklaringar till varför hon inte polisanmälde direkt och hon har berättat i detalj vad som har hänt. Att Anna skulle ha anmält Kalle för att han hade gjort slut med henne verkar inte troligt eftersom hon tidigare berättat för vittnen om vad hon varit med om. Det finns flera vittnesuppgifter som styrker hennes berättelse bl.a. har hon berättat att hon har blött från analen, att hon har ont i rumpan och att hon har blivit våldtagen. Det finns även vittnesuppgifter som gör att man kan betvivla målsägandens uppgifter, men p.g.a. att det finns övrig bevisning som stöder Annas berättelse, så påverkar inte det domstolens bedömning. Det finns också skiftlig bevisning bl.a. målsägandens dagbok där hon berättar om våldtäkten samt omfattande SMS-trafik mellan målsäganden och den tilltalade. Målsäganden har givit ett trovärdigt intryck och hennes uppgifter anses vara tillförlitliga, då det finns övrig bevisning som ger dem stöd.²³⁴

I TR:s dom kan gå följande att läsa:

”Tingsrätten finner mot bakgrund av det ovan anförda det utrett att Kalle mellan den 26 och den 27 maj 2008 i den gemensamma bostaden i Kumla – genom att med våld hålla nere målsäganden med sin kroppstyngd så att hon inte kunnat komma loss – tvingat målsäganden till ett analt samlag som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförliga med samlag samt ett därefter efterföljande samlag. Av utredningen framgår att målsäganden åsamkats smärta. Gärningen ska bedömas som våldtäkt av normalgraden.”²³⁵

Målet handlade även om tre andra tillfällen där den tilltalade våldtagit målsäganden, samt grov kvinnofridskränkning. Påföljden blev i TR fängelse i tre år och sex månader.²³⁶ HovR ändrade påföljden till tre års fängelse p.g.a. rådande praxis.²³⁷

Det finns flera likheter med det fiktiva fall som finns i kapitel 2. Det är en yngre man och kvinna som är tillsammans och där killen tvingar kvinnan till analsex. Kvinnorna gör inte något motstånd, men i det riktiga fallet försöker kvinnan skrika varpå mannen håller för hennes mun. Kvinnan i det riktiga fallet väljer först att inte anmäla händelsen p.g.a. att mannen är hennes enda trygghet, vilket är en likhet med kvinnan i den fiktiva berättelsen, som inte heller vill anmäla p.g.a. att hon älskar sin pojkvän och inte vill förlora honom.

Om kvinnan i det fiktiva fallet anmält våldtäkten utan någon övrig bevisning hade det kanske varit svårt att få killen dömd, om det ens hade lett till åtal.

²³⁴ Mål nr B 4619-08 Örebro tingsrätt s. 15 ff.

²³⁵ Ibid. s. 18.

²³⁶ Ibid. s. 20.

²³⁷ Mål nr B 315-09 Göta hovrätt s. 6

Vid ett våldtäktsfall finns oftast inte några vittnen som har sett händelsen, eller annan bevisning, vilket gör att ord står mot ord och så hade nog fallet blivit i den fiktiva berättelsen. Men i det riktiga fallet fanns det övrig bevisning. Kvinnan hade berättat om händelsen för flera personer, samt skrivit i sin dagbok om händelsen. Det fanns även SMS-trafik mellan kvinnan och mannen, som stöder kvinnans berättelse. Alla dessa bevis tillsammans, gjorde att domstolen fann målsägandes uppgifter tillförlitliga och mannen dömdes för våldtäkt. Att det även fanns andra åtalspunkter som han döms för kan också ha haft betydelse.

Även om anmälan inte görs direkt kan man i det riktiga fallet se hur viktigt det är att kvinnan berättar för andra om händelsen. Det visar sig sedan vara av avgörande betydelse för målet, när det kommer upp i rätten. Om kvinnan i det fiktiva fallet berättar för andra vad som har hänt och skriver dagbok så finns det kanske en chans att hennes pojkvän blir dömd för våldtäkt. Allt hon gör är av betydelse och det kan vara bra om hon uppsöker ett sjukhus där de kan undersöka henne. Som sagt var är det många faktorer som spelar in och det är svårt att veta hur utgången hade blivit.

7.3 Annorlunda dom med en samtyckesreglering

Om det hade funnits en samtyckesreglering är frågan om det hade kunnat bli en annorlunda utgång i dessa verkliga mål. Jag utgår från den lagstiftning, som är utredarnas förslag på en samtyckesreglering. Visserligen blir båda gärningsmännen fällda, men jag ska göra en analys av vad som hade kunnat bli annorlunda.

I ”den perfekta våldtäkten” både gråter kvinna under hela övergreppet, samt försöker skada den första gärningsmannen. Hon blir neddragen i en park och allt tyder på att det inte är något samtycke överhuvudtaget från hennes sida. Det finns inte heller något, som tyder på att männen på något sätt skulle kunna anse att hon samtyckt till detta och trots det har de samlag med kvinnan. Utredarna har valt att behålla samma lydelse i början av första meningen av 6 kap 1 § 1 st och därför skulle detta fall antagligen anses falla därunder d.v.s. ”*Den som genom misshandel eller annars med våld eller hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag [...] döms för våldtäkt.*” Det är därför t.o.m. tveksamt om de ens hade utrett om det förelåg samtycke. Jag anser att utgången inte skulle kunna bli annorlunda, även om domstolen skulle undersöka om det förelåg något samtycke.

I ”den icke perfekta våldtäkten” hade det kanske blivit en lite annorlunda bedömning. På vilket sätt kvinnan skulle kunna ha samtyckt till våldtäkten, hur mannen skulle ha uppfattat detta och hur han agerade är det som domstolen skulle behöva ta ställning till.

Till en början när de ligger i sängen tjarar mannen på kvinnan om att han vill ha sex men hon säger nej. Här finns alltså till en början inget samtycke

och ett tydligt nej. Han lyckas sedan övertala kvinnan till att ha sex och hon samtycker då till att ha samlag. När kvinnan sedan lägger sig på mage för mannen in sin penis i kvinnans anus, något som hon inte vill. Frågan är då, på vilket sätt mannen tror att kvinnan samtycker till det hela. Kvinnan försöker komma därifrån och hon gråter. Hon försöker även skrika, men mannen håller för hennes mun. Jag anser att detta inte är något som man kan anse att kvinnan skulle ha samtyckt till.

Mannens version är dock annorlunda. Han säger att han tjatade sig till att ha sex och att de då hade ett vaginalt samlag. Han säger sen, att han tjarar om att ha analsex, vilket hon efter ett tag går med på. Han uppfattade inte, att målsäganden på något sätt ville komma loss, eller att hon skulle ha gråtit eller skrikit. Det enda kvinnan ska ha sagt är att det gjorde ont och då slutade han.²³⁸

Hade det slutat här hade det varit svårt att bevisa, att hon inte skulle ha samtyckt till de sexuella handlingarna. Ord står mot ord och även om mannen tjarar på kvinnan samtycker hon efter ett tag till analsex, enligt mannens version. Att bevisa att det inte förelåg samtycke anser jag då vara svårt. I fallet förekommer dock en del bevisning, som gör att mannen fälls för våldtäkten och jag tror inte att utgången inte hade blivit annorlunda med en samtyckesreglering.

²³⁸ Mål nr B 4619-08 Örebro tingsrätt s. 6.

8 Analys

8.1 Mörkertal och våldtäkt

Min uppsats handlar om mörkertal vid våldtäkter. Att hitta information om något som folk inte vill prata om, något som inte går att sätta exakta siffror på är inte det lättaste. För det är så det är med mörkertal, det går aldrig exakt att veta hur många som blir utsatta för en våldtäkt, hur ofta som kvinnor blir våldtagna i sina hem av sina män, pojkvänner, kompisar eller blir överfallna av en okänd man i en park. Det som med säkerhet går att säga är, att det är många som blir utsatta och att det är många som väljer att inte anmäla, så mörkertalet är stort. Hur stort det är går det nog aldrig att få reda på exakt, men att det är ett problem i dagens samhälle kan nog alla vara överens om. Det går inte att räkna upp alla anledningar till att våldtäkter inte anmäls. Varje övergrepp som har skett är en historia för sig och just i det specifika fallet finns det en anledning till att den inte anmäls till polisen.

Det som alla är överens om är att mörkertalet är stort och att det bara är mellan 10-20 % som anmäler när de har blivit utsatta för sexualbrott och ca 30 % när de har blivit utsatta för en våldtäkt. För att få reda på dessa siffror genomförs undersökningar, där kvinnor får svara på om de har blivit utsatta för brott. I Sverige undersöker man detta genom en Nationell trygghetsundersökning, men det har även förekommit andra undersökningar som t.ex. en omfångsundersökning 1999-2000.

För att få svar i undersökningarna frågar man inte om kvinnorna har blivit våldtagna, utan man frågar om de har blivit utsatta för en viss händelse. Våldtäktsparagrafen beskrivs med ord, som gör det lättare för kvinnorna att relatera till. Många kvinnor inser inte själva att de har blivit våldtagna, eller skulle aldrig erkänna för sig själva, att de har blivit det. När händelsen beskrivs i vanliga ord är det lättare för dem att relatera till det inträffade.

Även om många svarar på Trygghetsundersökningen, så finns det kvinnor som inte svarar ärligt på denna. Vissa eftersom de kanske inte vågar och därför går det inte ens att klarlägga mörkertalet med en undersökning på detta sätt. Många kvinnor blir utsatta i sina hem och erkänner inte ens för sig själva att de blir våldtagna. Då är det inte lätt att erkänna för någon annan. Oftast är det lättast att bara blunda och försöka förtränga övergreppen.

Eftersom det ibland kan vara svårt att bevisa att en kvinna har blivit tvingad till ett samlag, anser jag att en samtyckesreglering skulle kunna vara bra. Det skulle då vara viktigt vid en rättegång, att lägga fokus på den tilltalade och att man skulle utreda hur han uppfattade att kvinnan samtyckte till handlingen och hur han då agerade. Skulle detta fungera anser jag att en samtyckesreglering skulle vara oerhört bra, men risken är att domstolen fokuserar på kvinnans beteende. T.ex. om hon gjorde något som fick mannen att tro att hon samtyckte till det hela. Givetvis måste kvinnans

berättelse utvärderas och det måste undersökas vad som hände. Det är dock viktigt att se hur mannen agerade och om man kan anse att kvinnan samtyckte till samlaget genom hennes ageranden. Om domstolarna skulle kunna fokusera på rätt saker vore det bra, men läggs fokus bara på kvinnans beteende anser jag inte att det blir någon förändring från idag, snarare sämre i så fall.

Idag är det ett problem när ord står mot ord och det är då svårt att döma en gärningsman. Jag anser att det fortfarande skulle vara ett problem om det fanns en samtyckesreglering och att det hade kunnat bli som när jag jämför hur utgången hade kunnat bli i ”den icke perfekta våldtäkten”. Det blir svårt att bevisa, att det inte skulle ha förelegat ett samtycke, om bara ord står mot ord utan stödbevisning i någon riktning.

Om en samtyckesreglering skulle öka antalet anmälningar är inte lätt att veta. Jag kan hålla med Christan Diesen, att det skulle ha en positiv effekt ur en terapeutisk synvinkel. Kanske skulle våldtäktsoffer få ett bättre bemötande från polisen om man bara skulle lägga fokus på om kvinnan samtyckt, särskilt i de fall när det inte kan uppvisas några skador.

Jag tror också att varje gång ny lagstiftning kommer och det blir en debatt i samhället ökar folks förståelse och kunskap om våldtäkter. Det finns även en möjlighet, att människor öppnar upp sig mer och jag tror att detta skulle leda till att fler väljer att anmäla ett övergrepp. Jag tror det skulle bli en ganska hetsig debatt om samtyckesregleringen och förhoppningsvis skulle fler kvinnor känna att de inte samtyckt och på så sätt anmäla händelsen.

8.2 Faktorer som påverkar anmälningsbenägenheten

Det finns många olika anledningar till att en våldtäkt inte anmäls och för många kvinnor kan det säkert vara en kombination av dessa som gör att de inte vill anmäla ett övergrepp.

Jag har gått igenom många olika anledningar för att se vad som påverkar anmälningsbenägenheten. Jag har även undersökt ett antal rättsfall som belyser de problem som gör att kvinnor inte vill anmäla. Jag tycker det är oerhört bra att domstolarna undersöker varför en kvinna inte har anmält en våldtäkt direkt och att de nämner det i sina domar. De är medvetna om problemet och tar med det i sin bedömning.

Att det finns olika syn på kvinnor och mäns sexualitet vet vi, men det som skrämmer mig mest är ungdomars syn på sex. En del verkar i stort sett tycka att tjejer ska ”ställa upp” och att en tjej får skylla sig själv om hon har druckit alkohol och blir våldtagen. Om en kille däremot har druckit alkohol, ser vissa ungdomar det som en förmildrande omständighet, eftersom han inte kan kontrollera sig själv.

Ofta väljer kvinnor att inte anmäla en våldtäkt p.g.a. att de själva tar på sig skulden för det inträffade. De skäms över det som har hänt och vill inte berätta om det. För många verkar det vara lättare att försöka förtränga händelsen och jag tror att det är särskilt vanligt när en våldtäkt begås i en relation. Det verkar som det är oerhört vanligt, att kvinnor då inte anmäler sin pojkvän/man. Vi kan tydligt se det i rättsfallet, som jag tar upp i kapitel 4.3.1, när kvinnan berättar i domstolen att hon var rädd för sin man och att hon var rädd att inte få vårdnaden om deras gemensamma barn, vilket gjorde att hon inte ville polisanmäla till en början.

Jag tror att det är särskilt svårt att anmäla om det finns gemensamma barn, för då påverkar det inte längre bara kvinnan själv, utan även barnet som riskerar att förlora sin pappa. Det gör nog att många kvinnor sätter sitt barn i främsta rummet och att de själva är beredda att utstå övergreppen och väljer att inte anmäla.

Det är vanligt att kvinnor inte gör något motstånd när de blir våldtagna och jag tycker det är positivt att domstolen, i rättsfallet under kapitel 4.3.4, nämner det i sin dom. Det kan dock bli svårare med bevisningen. För det måste bevisas att kvinnan var tvingad till handlingen och det var något som åklagaren inte lyckades med i det fallet. Här kanske en samtyckesreglering hade gjort att fallet blivit annorlunda och även om det inte ansetts vara en våldtäkt enligt 6 kap 1 § BrB hade det kanske ansetts falla in under det brott som enligt lagförslaget ska kallas ”*sexuellt övergrepp*” i 6 kap 3 §. Enligt den paragrafen skulle det krävas att gärningsmannen utfört den sexuella handling utan offrets tillåtelse.

Vid nöjesrelaterade våldtäkter är det vanligt att offer och gärningsmän är påverkade, antingen av alkohol eller av droger. Det är vanligt att en kvinna lägger skulden på sig själv om hon blir våldtagen, när hon är påverkad. För vissa kanske det t.o.m. är svårt att minnas händelsen, om de är väldigt berusade. De kanske inte ens vet vem som har utnyttjat dem utan bara har svaga minnesbilder av att något har hänt och då är det nog svårt att gå till polisen och berätta om det. Även för polis och åklagare blir det oerhört svårt att driva fallet vidare om det inte finns någon övrig bevisning. För kvinnan i ”Södertäljefallet”, under kapitel 4.3.5, är det flera faktorer som bidrar till att hon inte anmäler händelsen. Hon tar på sig skulden för det inträffade bl.a. för att hon var berusad och lättklädd. Hon var också rädd för gärningsmännen.

Även om kvinnan inte vill anmäla händelsen är det viktigt att hon uppsöker ett sjukhus och blir undersökt. Blir hon väl bemött där och får det stöd hon behöver kan det vara avgörande för om hon vill anmäla händelsen. Det är också viktigt att kvinnan får stöd av familj och vänner och att hon har möjlighet att prata med någon som arbetar med traumatiska upplevelser, som kurator eller psykolog. Det kan göra att en kvinna känner att hon får det stöd som hon behöver för att anmäla händelsen.

Att media har en viktig roll i samhället kan nog de flesta vara överens om. Det är genom media som vi får reda på allt som händer i omvärlden och ofta med skrämmande rubriker om hemska händelser. För många tidningar handlar det om att sälja lösnummer och då gäller det att ha stora rubriker om något hemskt har inträffat. Även om de flesta våldtäkter enligt statistiken sker inom en relation är det något vi sällan får läsa om i media. Istället får vi läsa och höra om överfallsvåldtäkter och ibland gruppvåldtäkter. Det är därför inte konstigt att allmänheten tror att det är så en våldtäkt ska gå till. Det ska vara en kvinna som går genom en park, som blir överfallen och utsatt för våld, likt ”den perfekta våldtäkten”. Eftersom många tror att det är så en våldtäkt ska gå till, väljer många att inte anmäla händelsen, då de inte tror att de har varit med om en våldtäkt, även om de mycket väl kan tänkas att de har det.

Jag inser att många av de rättsfall som jag har tagit upp inte har nämnts i media. Det visar att medias bild är felaktig vad det gäller våldtäkter. För i flertalet av dessa fall har kvinnorna inte slagit, sparkat eller skrikit. De har inte heller blivit överfallna av en okänd gärningsman i en park. En del gärningsmän har blivit dömda, något som kanske inte framgår av media. Jag tror det hade varit väldigt positivt om media någon gång hade valt att skriva om hur det är i verkligheten, så att kvinnor som blir utsatta för sexuellt våld i en relation vet att de inte är ensamma.

8.3 Rättsprocessens betydelse för anmälningsbenägenheten

För många kan det vara svårt att veta vad som egentligen under en rättegång och hur processen fram dit ser ut. En bidragande orsak, som gör att många inte vill anmäla en våldtäkt, är att de vet hur statistiken ser ut. De vet att det inte är många våldtäktsmän som blir åtalade och dömda.

Ett annat problem är att det kan vara långa handläggningstider. Detta gör att både offer och gärningsmän kan få gå omkring under en lång tid och vänta på besked, både på om det ska väckas åtal och innan det ska upp i rätten, särskilt om målet har överklagats. I det rättsfall, som jag tar upp under kapitel 5.2 kan vi se att det nästan tog två år tills gärningsmannen hördes från det att offret anmälde händelsen. Det är en väldigt lång tid för offret att gå omkring i ovisshet och kanske inte kunna bearbeta händelsen och få ett avslut på det hela. Det är inte särskilt rättssäkert och något som inte borde få inträffa i dag. För gärningsmannen och offret kan det även vara svårt att minnas alla omständigheter, eller i alla fall detaljer.

En annan bidragande faktor är att kvinnorna tror att de ska bli illa behandlade i rätten och att de ska få frågor som är kränkande om deras klädstil och leverne. Därför är det viktigt att rätten ser till att det inte ställs sådana frågor och domstolen har en skyldighet att se till att inget oväsentligt tas upp. Problemet är dock att vissa frågor måste ställas, som kanske kan anses vara kränkande för att domstolen ska kunna få en bild av

händelseförloppet och för att få fram de detaljer som kan vara avgörande för målet. Givetvis har kvinnans handlande en viss betydelse och man måste se hur hon agerar, men det gäller också att se hur mannen har betett sig.

Att kvinnor får rätt stöd efter ett övergrepp är oerhört viktigt och särskilt att de får ett målsägandebiträde, som de har rätt till, när förundersökningen inleds. Som en undersökning från Brå visar får endast 40 % ett målsägandebiträde vid förundersökningens inledning, däremot får alla offer det när åtal har väckts.

8.4 Antalet anmälda våldtäktsbrott

Antalet anmälningar av våldtäkter ökar i stort sett för varje år och 2010 anmäldes nästan 6 000 st. Det är viktigt att undersöka de anmälningar som faktiskt görs när mörkertalet ska studeras, för att kunna se vilken typ av våldtäkter som anmäls och vilka typer som oftast inte anmäls. De flesta anmälningar görs av kvinnor som är över 18 år och de flesta är fullbordade våldtäkter som har skett inomhus.

Det är många orsaker som gör att våldtäktsanmälningarna har ökat. De lagändringar som har skett har påverkat anmälningarna och idag ses fler handlingar som våldtäkt. Debatten i samhället påverkar lagstiftarna, så ju mer det pratas om problemet desto mer förändras folks syn på våldtäkter. Detta har gjort att vi idag har en mer öppen syn och pratar mer om sexualbrott än vad som har gjorts tidigare och detta leder till att fler anmäler ett övergrepp. Om det sker fler våldtäkter idag än tidigare är svårt att veta, eller om det bara är anmälningarna som har ökat, men mycket tyder på att dagens levnadssätt gör att det sker fler våldtäkter. Framförallt är det alkohol och Internet som är bidragande orsaker till detta.

När gärningsmannen är helt okänd för offret anmäler de flesta, vilket gör att det inte är så stort mörkertal vid t.ex. överfallsvåldtäkter. Trots det är det den minst vanliga typen av våldtäkt. Störst mörkertal verkar det finnas vid våldtäkter som begås av en man som kvinnan har en relation till. Antagligen är mörkertalet ännu större här än vad som visas i statistiken eftersom vissa kvinnor inte ens vill erkänna att de blir utsatta för övergrepp. Trots att det är ett stort mörkertal här är det den kategori där flest anmälningar görs. Den näst vanligaste typen av våldtäkt är när offer och gärningsman är ytligt bekanta med varandra och många av dessa våldtäkter är nöjesrelaterade och sker på helgerna.

En allt vanligare företeelse är gruppvåldtäkter och var tionde våldtäkt beräknas idag vara en gruppvåldtäkt. Även den här typen av våldtäkt begås mest på helgerna och ofta av personer som offret inte känner sen tidigare.

En anmälan om våldtäkt inkommer oftast från offret, men det har skett en ökning av våldtäktsanmälningar från tredje part. Mycket tyder på att toleransen har minskat och personer som finns i offrets närhet anmäler allt oftare ett övergrepp. De som har varit med om en överfallsvåldtäkt anmäler

ofta händelsen själva direkt efter brottet. Är det en ytligt bekant, som har begått våldtäkten väntar en del lite längre innan de gör en anmälan. För de som är i en relation med gärningsmannen tar det oftast ännu längre tid. Ur bevishänseende är det dock av betydelse att anmälan kommer in i ett så tidigt skede som möjligt. Den undersökning som gjordes 2005 i Uppsala län visar, att de flesta av våldtäktsanmälningarna som ledde till åtal var gjorda inom ett dygn.

8.5 Slutsats

Jag tror aldrig att det går att bli av med mörkertalet helt, men det borde gå att försöka öka anmälningsbenägenheten. Jag tror det är viktigt att vi hela tiden har en debatt i samhället, vilket gör att människor pratar om utsattheten och att människor inte accepterar att någon blir utsatt för en våldtäkt. Jag hade även önskat att medias bild var lite annorlunda och att de hade fört fram de våldtäkter som sker varje dag i hemmet av den person som offret lever tillsammans med. För det är här det begås flest våldtäkter och det är här som det största mörkertalet finns. Samtidigt tror jag att det är svårt att öka anmälningarna, för dessa kvinnor vill ofta inte anmäla sina makar/sambor.

Överfallsvåldtäkterna anmäls i de flesta fall, så denna kategori påverkar inte mörkertalet i så stor utsträckning. Däremot kanske de våldtäkter som begås av en ytligt bekant skulle kunna öka. I så fall tror jag att det krävs att kvinnorna vet att det finns andra i samma sits. Jag tror att det behövs mer kunskap om hur rättsprocessen går till och jag tror att det skulle vara bra för dessa kvinnor att få reda på att det faktiskt finns gärningsmän som blir dömda för våldtäkter.

Jag blev själv ganska överraskad över att läsa alla dessa domar, som jag har tagit upp och oerhört många andra, som visar att rättssystemet faktiskt fungerar. Kvinnorna verkar ha blivit bemötta på ett oerhört bra sätt under rättegången och även under utredningen. Enligt min mening förekommer det i domarna att kvinnans klädsel beskrivs, men det verkar enbart vara i bevissyfte för att t.ex. förstå hur mannen fick av henne kläderna och liknande.

Det är bara ett fåtal våldtäkter som kommer till domstol och det hade givetvis behövt ske en ökning. Bevisningen vid våldtäktsfall gör att det oftast är svårt att få den tilltalade fälld och ofta inser åklagaren att det inte ens är någon idé att väcka åtal. Jag hade trots det velat att fler fall ledde till åtal, för väcks det inte några åtal finns det ingen chans alls att gärningsmännen åker fast. Jag anser att vissa av de fall som jag har läst och skrivit om inte är solklara fall, men de har ändå lett till att vissa gärningsmän blivit dömda. Därför anser jag att det aldrig går att förutspå hur domen ska bli innan fallet har prövats i rätten.

Många vet inte ens hur en våldtäkt kan gå till och vad som egentligen anses vara våldtäkt enligt lagens mening. Jag skulle vilja att kunskapen bland

allmänheten ökade inom området och att det kanske vore något som elever skulle få kunskap om redan i skolan, t.ex. i gymnasiet. Många tror att en våldtäkt är som den jag beskriver i ”den perfekta våldtäkten” (den fiktiva och det riktiga fallet), men det är oftast inte så det ser ut i verkligheten. Trots det är det en sådan våldtäkt kvinnor är rädda för. Kvinnor är rädda för att gå igenom mörka parker, men de är inte rädda för att gå på en efterfest, där risken kanske är större att en våldtäkt inträffar.

Det är också oerhört viktigt, att en våldtagen kvinna vet vart hon kan vända sig och att hon kan få stöd. Har en kvinna stöd från sin omgivning, men även från professionellt håll och om de säger till kvinnan att anmäla händelsen tror jag att det skulle kunna öka anmälningsbenägenheten. De som arbetar professionellt skulle även ha kunskap om rättsprocessen och kunna förklara för kvinnan hur det går till. De borde berätta att en kvinna har rätt till ett målsägandebiträde och att denne finns där för att stötta henne under rättsprocessen.

Om lagstiftningen i sig påverkar anmälningsbenägenheten är svårt att säga. Jag tror snarare att det är debatten i samhället och normbildningen som i så fall ökar anmälningsbenägenheten. En lagstiftning som säger, att det är ett brott att utföra en sexuell handling mot kvinnans vilja, är givetvis något som måste finnas. Ny lagstiftning inom området är bra, eftersom det blir en debatt och eventuellt skulle den kunna öka anmälningsbenägenheten och efter hand skulle kanske mörkertalet minska.

Bilaga A

Brottsbalken 6 kap. Om sexualbrott

Våldtäkt

1 § Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. *Lag (2005:90)*.

Sexuellt tvång

2 § Den som, i annat fall än som avses i 1 § första stycket, genom olaga tvång förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling, döms för sexuellt tvång till fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 1 § andra stycket med en person under de förutsättningar i övrigt som anges där.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grovt sexuellt tvång till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om

gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. *Lag (2005:90)*.

Försök till våldtäkt

15 § För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn, köp av sexuell tjänst, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt koppleri samt underlåtenhet att avslöja sådant brott. *Lag (2005:90)*.

Brottsbalken 23 kap. Om försök, förberedelse, stämpling och medverkan till brott

Försök

1 § Har någon påbörjat utförandet av visst brott utan att detta kommit till fullbordan, skall han i de fall särskilt stadgande givits därom dömas för försök till brottet, såframt fara förelegat att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter varit utesluten.

Straff för försök bestämmes högst till vad som gäller för fullbordat brott och må ej sättas under fängelse, om lägsta straff för det fullbordade brottet är fängelse i två år eller däröver.

Bilaga B

Sexualbrottsutredningens förslag på lagstiftning

Nedan följer det förslag som utredarna har kommit fram till och som de anser ska utgöra den nya våldtäktsparagrafen samt den 3 § som ändras.

6 kap 1 § BrB

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till den sexuella kränkningens allvar är jämförlig med påtvingat samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför en sådan sexuell handling som avses i första stycket genom att otillbörligt utnyttja att personen

1. på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars befinner sig i ett hjälplöst tillstånd, eller
2. befinner sig i en beroendeställning till gärningsmannen eller annars med hänsyn till omständigheterna har särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för *grov våldtäkt* till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömande av om brottet är grovt ska särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.²³⁹

3 §

Den som, i annat fall än som avses i 1 och 2 §§, genomför en sexuell handling med en person utan den personens tillåtelse, döms för *sexuellt övergrepp* till fängelse i högst fyra år.²⁴⁰

²³⁹ Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag, Betänkande av 2008 års sexualbrottsutredning, SOU 2010:71, Stockholm, 2010 s. 488.

²⁴⁰ Ibid. s. 495.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Lagar

Lag (1942:740) rättegångsbalk

Lag (1962:700) brottsbalk

Lag (1988:609) om målsägarbiträde

Lag (2005:90) om sexualbrott

Propositioner

Proposition 1983/84:105 Om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrotten)

Proposition 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning

Utredningar

Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av sexualbrottsutredningen, Ju 2004:1, Stockholm, 2005

Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag, Betänkande av 2008 års sexualbrottsutredning, SOU 2010:71, Stockholm, 2010

Litteratur

Andersson Ulrika, *Hans (ord) eller hennes, En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, Bokbox Förlag, Lund, 2004

Grände Josefin, *Utsatt för våldtäkt? En bok till dig som blivit drabbad*, Gothia Förlag, Stockholm, 2007

Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole, Wennberg Suzanne, *Brottsbalken, En kommentar, Del 1*, Studentutgåva 6, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009

Kwarnmark Elisabeth, Tidefors Andersson Inga, *Förövarpsykologi, Om våldtäkt, incest och pedofili*, Natur och kultur, Stockholm, 1999

Lundgren Eva, Heimer Gun, Westerstrand Jenny, Kalliokoski Anne-Marie, *Slagen dam, Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*, Fritzes Offentliga Publikationer, Umeå, 2001

Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK, Uppsala universitet, Akademiska sjukhuset, Rapport 2008:1, andra upplagan, *HANDBOK Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp*, Västerås, 2010

Nilsson Lotta, Wallqvist Annette, *Vägen vidare efter våldtäkt, Att bryta tystnaden*, Bokförlaget DN, Stockholm, 2007

Tidskrifter

Brå tidskrift Apropå 1/2009, Öberg Jonas, *Hur används lagen om målsägandebiträden?*

Brå tidskrift Apropå 3/2008, Hradilova-Selin Klara, *Andra typer av våldtäkter anmäls*

Brå tidskrift Apropå 2/2005, Engelbrektsson Lotta, *En snygg kille kan också vara en våldtäktsman*

Juridisk Tidskrift 2004-2005 s.222-229, Andersson Ulrika, *Hans våld eller hennes vilja? En diskussion om den rättsliga prövningen av våldtäkt*

Internet

<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article12399818.ab> Hämtat 2011-04-20 kl. 16.44

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=8&module_instance=2 Hämtat 2011-01-31 kl. 12.40

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=2&module_instance=2 1, Anmälda brott fr.o.m. 1950. Hämtat 2011-03-15 kl. 12.01

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=554&statsType=420&statsCounty=La&Year=2009&type=1&statsPopulation=all Hämtat 2011-05-06 kl. 12.35

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=696&statsType=100&statsCounty=La&Year=2010&type=1 Hämtat 2011-05-06 kl. 13.16

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=707&statsType=170&statsCounty=La&Year=2010&type=1 Hämtat 2011-05-06 kl. 13.04

Karnov, Gällande författningar, med lagkommentarer

Övrigt

Brå rapport 2005:7 *Våldtäkt, En kartläggning av polisanmälda våldtäkter*

Brå rapport 2008:13 *Våldtäkt mot personer 15 år eller äldre, Utvecklingen under åren 1995-2006*

Brå rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*

Brå rapport 2011:1 *Nationella trygghetsundersökningen (NTO) 2010, Om utsatthet, trygghet och förtroende*

Evertsson Terese, *Det stora mörkertalet – om varför så få anmäler våldtäkt, Sexualitet samhällelig kontroll och straffrätt JUE03, Vt, 2010, Lunds Universitet, Juridiska Fakulteten,Handledare: Helén Örnemark Hansen*

Rättsfallsförteckning

Rättsfall från HD

NJA 1997 s. 538

Rättsfall från hovrätterna

RH 1995:26 Hovrätten över Skåne och Blekinge

Mål nr B 1421-08 Göta hovrätt

Mål nr B 3622-08 Svea hovrätt

Mål nr B 175-09 Hovrätten för övre Norrland

Mål nr B 315-09 Göta hovrätt

Mål nr B 66-10 Hovrätten över Skåne och Blekinge

Mål nr B 231-10 Hovrätten för nedre Norrland

Mål nr B 661-10 Hovrätten över Skåne och Blekinge

Mål nr B 1079-10 Hovrätten över Skåne och Blekinge

Mål nr B 1211-10 Göta hovrätt

Mål nr B 1384-10 Svea hovrätt

Mål nr B 4014-10 Hovrätten för västra Sverige

Mål nr B 6266-10 Svea hovrätt

Rättsfall från tingsrätterna

Mål nr B 1592-07 Lidköpings tingsrätt

Mål nr B 8780-07 Solna tingsrätt

Mål nr B 1776-08 Umeå tingsrätt

Mål nr B 409-08 Lidköpings tingsrätt

Mål nr B 3105-08 Ystads tingsrätt

Mål nr B 4619-08 Örebro tingsrätt

Mål nr B 1166-09 Hudiksvalls tingsrätt

Mål nr B 2583-09 Kristiansstads tingsrätt

Mål nr B 5946-09 Nacka tingsrätt

Mål nr B 8723-09 Malmö tingsrätt

Mål nr B 2386-10 Borås tingsrätt